

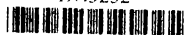
HRANGHLUTE THUKHAWCHANG

(*Mi piang danglam bikle*)

He lehkhabu-ah hian mi danglam tak tak Val Zahawm
Tantesena, Sa kap thei hmingthang Thangdailova leh Sakeibak-
nei kaptu Dumbawma te, Thuamchaka leh damlai chen nuam
ber Pu Zalanga te, Lalber Pu Saia leh Chawnga Champhai pa
turu lutuk te leh Hlianna kungpui Lalropuia te kamchhuak leh
an nih phungte tarlan a ni a. Hrechiang duhte tan a chhiar
chi viau ang.

MZ
809.54166
HER

Mizoram State Library
DG3252

C. Karmama

Museum State Library
D03252

HRANGHLUITE THUKHAWCHANG

O. Hermana

*Published by
the Author*

*1st Impression
1995*

Copies

1,500

MIZORAM STATE LIBRARY

Acc No 09-3252

Acc. by du

Class. by mem

Cata. by mem

Sub Headings by mem

Transcribed by mem

Location No mem

All

Rights

Reserved

Printed at

L.C.P. Letter Press

New Street, Aizawl.

A CHHUNGA THU AWMTE

Sl. No.	Phêk
1. Taitesena thiantc titi	1
2. Pasaltha Thangdailova awkâ	9
3. Pasaltha Dumbawma kamchhuak	16
4. Thuamchaka Thukhawchâng	21
5. Damlai chên nuam ber – Zalanga	32
6. Lalber Pu Saia kha	37
7. Chawnga – Champhai pa turu	46
8. Hlimna kungpui – Lalropuia	51

THUHMAHRUAI

Khawvel hnamtin hian mi huaisen, mi chak leh mi chung chuangte chanchin hi an lawmin ngaihnawm an ti theuh mai a. Keini Mizote pawh hi chutah chuan kan bang bik lova amaherawh chu, ziaak a kan lo invawn ve zel thin loh avangin kan mi hriatreng tlak tam tak te hming leh an chanchin chu theihnghilhin a lo awm tan ta a. Chung kan hnam rohlu thamral mai tur chelh din nana he lehkhabu C. Hermana'n a rawn buatsaih hi fakawm ka ti tak zet a ni.

He lehkhabu HRÂNGHLUITE THUKHAWCHÂNG tih hi a hmel enin tlawm hle mahse hranghlui thamral mek te chanchin min hriih thar leh tu a nih avangin lehkhabu ropui tak niin ka hria a. Chhiartute'n Mizo mize lo hausakzia briat belh nana an hman ngei ka beisei rualin a ziaktu pawh kan mi hriatreng tlak inthup (Unsung Hero/Heroine) te chanchin hai chhuak a rawn ziah belh zel turin duhsakna ka hlan nghal baw e.

Dt. 15.4.1995
Mission Venglai,
AIZAWL.

Pahlira Sena Chawngthu,
Awardee,
Mizo Academy of Letters' Award.

ZIAKTU THUHMA

He lehkhabu HRÂNGHLUITE THUKHAWCHÂNG tih hi thian thate thu minrawn leh ngenna ang arawn duang chhuak ka ni a. Tin, he lehkhabu a pasaltha leh mi danglam tak tak ka han tarlan te pawh hi, Taitesena tih loh chu, an hmel mit ngeia ka hmuh leh an awkâ chhuak bengka ka hriat ngei te an ni a. Taitesena pawh hi a hmel hmu phak lo mah ila ka hmuh phak a thian hlui putar hovin a chanchin hmaichhan ngeia min hriih a nih avangin dik thawkhat turah ka ngai bawka ni.

Thuziak reng reng hi a dawngsawngtute a zirin a tangkaiin a tangkai lo thei a. Chhawr tangkai thiamtute erawh chuan thu mawl hote te a kan ngaih te pawh hi tuimal far te te leh tiau vut hrang hrang awmkhawmin tuiptui lian a tina ram nuam a siam thei ang hian thu tangkai leh thu ropui ber ber te sawi chhuah nan leh ziaak nan an hmang thiam thian a. He lehkhabu a mi danglam tak tak te kamchhuak leh an nih phung thenkhat ka han tarlan te pawh hi hriatna tihzauh nana hmang thiamtu an awm ngei ka beisei a ni. Lersia sepu chi tha pawh Liandova te unauvin favai zing atangin an chhii chhuak a lawm le !

Hman deuh lai te kha chuan thu hlui sawi hi, Sappui nun kan zir thin aleiah, 'a thing lutuk' kan in thsak mai thin a sawitute pawh kan ngainep mai thin. Mahse tunah hi chuan thangtharte HNAM ah kan harh chhuak ve tan ta a, hun kal tawh a kan dinhmun a nep emaw a ropui emaw a nih dan ang ang a hriat chian hi hmasawna rabbi chher chhuah nana tehfung pawimawh a ni tih kan hrethiam ta a. Hranghluite chanchin han sawi pawh a manhla ta ble a ni.

(ii)

Lehkhabu lar tak mai 'Ben Hur' tih kan chhiar chuan Benhura'n a nu hnenah, 'Ka nu, kan hnam zingah hian mi chak leh thiltitheite an awm ve lo em ni ? tia a zawh thu kan hmu a.' A nuin Davida'n a beramte savawm leh sakeibaknei laka a chhanhim dan leh Virvawm mai hmang a milian Goliatha a thah dan te, Samsona'n sabengtung khabaruh chauh hmanga an hmelma zaruk lai a tihhlum dan te a han hrilh chuan ngaihnaawm a ti a. An Juda hnam chu nasa takin a ngaih ropui phah a, phur takin hma lak dan a zir phah ta tih kan hria a ni.

He lehkhabu-a beitham taka ka han tarlan val zah-awm Taitesena nungchang te, pasaltha Thangdailova awkâ in tlangval rilru a chawh thawh theih dan te, Mizoram chhunga Sakei danglam tak mai pasaltha Dumbawma'n a lo kah reng mai thu te, mi chak danglam Thuamchaka'n Aizawl a rawn tlawh chan-chin te, damlai chen nuam Zalanga Damlai Lungphun te, Lalber Pu Saia thukhawchâng leh Champhai Chawnga turu zia te leh Hlimna Kungpui Lalropuia fiamthute hian chhiartute kawm hlimin ngaihtuahna thar siam thei se ka ti hle a. Chumi rual chuan kan mi thiam leh bre zau zawk te branghluite chan-chin hai ohhuah belh zelna kawnga cho chhuaktu-ah tang thei se ka duh bawk a ni.

12. April. 1995:
PU CHAWNGA SQUARE,
Mission Venglai, Aizawl.

C. Hermana
AUTHOR

HRANGHLUITE THUKHAWCHÂNG

I

TAITESENA THIANTE TITI

Kum 1950 vel dajh tawh kha a ni a, chunglai chuan Mizoramah Mizo Lalte'n ro an la rel a. Tichuan, Hriphaw Lal Inah chuan Upaho an inkawm khawm a, an zingab chuan Serhmun (Taitesena chenna khua thin) khawchhuak Pu Saikaia, Pu Darrothanga leh Pu Thangchhuma te pawh an tel ve a. An vanglai chanchinte sawiin an blim tlang hle a.

Titi hmawr hawn nan Lal Upa Pu Thangkana chuan fiamthu titak deuh si hian, 'Ka tlangval laia Zataia in 300 khua (Khawhai) a nu leh pa tin maiin he tlangval hi chu makpa atan a tha mange, min han tihrawn lai lai mai chu a nuam teh thin e,' tiin a han sawi tan a. An nui dar dar mai a !

Chutah Serhmun khawchhuak pasaltha Pu Saikaia chuan a thu thulkhung a han phawrh chhuak ve ta a. Serhmuna kan awm laia nikhata Sanghal pathum ka han kap tluka nuam tih ka la nei ngai lo, Pahnih lu pheikhawkah ka bun a, a ngho tha ber lu ka lek a, chuti chungka ka han lam heh heh mai chu a nuam teh a nia ! a han ti ve a. Mi dangte pawh chuan an vanglai a an huaizia leh an chakzia te, mahni tawka nula lak a an tlaktlum dante leh thangthat an lo lak tawhna thin thu hrang hrangte an han sawi ve a, an blim tlang hle a ni.

Chutih hun lai chuan naupang ka la ni a, an thukhawchhang ka dubtawh ka ngaihthlak zawh chuan pindan lehlamah ka phei san a 'ALAI BU' a pasal-

tha Taitesena chanchin inziak chu ka chhiar ri ta lang lang a. Ka chhiar mek lai chuan Pu Saikaia chuan, 'Lò phei leh teh' min han ti a. Ka phei nghal vat a, 'Eng atan nge min duh le?' ka han ti a. Pu Saikaia chuan, 'Taitesena hi hmanlai mi emaw in ti a, a chanchin pawh thawnthu chhiarin in chhiar mai thin a. Hmanlai mi a ni hlei nem, kan Zawlbuk riahpuì thin kan thianpa alawm! a ti ta mai a.

Kei chuan, 'Chutia in Zawlbuk riahpuì thin in thianpa a nih chuan a chanchin in hre chiang hle ang a. A nih, Taitesena chu engang hmel pu nge? Pa lian deuh nge a nih pa te deuh? ka han ti vat a.

Pu Saikaia chuan, 'Ngawi rawh zunram ka'n thiar lawk ang e,' a ti a. Chutia a thawhsawn lawk hlan chuan Taitesena hrechiangtu ve tho Pu Thangchhuma chuan min lo chhang a. 'Taitesena chu pa airia lam deuh, pa lian lem lo, pa te lem lo, Mizo pa tawkan tih ang hi a ni a. Mi nungchang tha tak mai a ni a, han en mai chuan a nu mang zim zem e tih tur hi a ni a. Mi pawì sawi leh miin an duh-zawng an sawi tih sak lotu nih hi a hlau em em thin a. Midangte mamawh tih sak tur hian a inkau ru reng mai thin a ni. Thil chin than bik riau, ngaia a neih pakhat chu, a lu hi mam takin a khuib a, a zial a, a pawhchhuah a dar hma lamah a la chhuak a, zawitea zai ret ret chung hian a khuib heuh heuh thin a. Tunlai mi chu ni se rimawi a ngaina khawp ang,' tiin min lo brilh a.

Chutih karah chuan Pu Saikaia pawn chhuak rawn thu ve leh chuan, 'Serhmuda kan awm lai chuan tlawnngal leh huaisen sawi tur an awm tluah mai

a, Taitea erawh hi zawngin History phék a lo tawng fuh hlaub a ni,' a lo ti zaub a. (Taitea hi a thiante chuan Taitea tiin an sawi mai a, a hming dik tak chu Ralhtatchhunga a ni.)

Pu Thangchhuma chuan a han sawi zawm leh a, 'Taitea kha chu a mak khawp mai. Mikhual lo zin te hi an khaw pasalthate chanchin a lo zawt ziah thin a. An dam rei em? Nupui fanau an nei hman em? tih a zawt tel ziah thin. Nupui fanau neia an sawi chuan.....nupui fanau nei hman khawpa pasaltha han dam theih chu!..... a ti thawp set mai thin a, mak tak a ni,' a han ti leh a.

Pu Thangchhuma sawi lai mek chuan Pu Darrothanga chuan, 'Taitea tikhawlotu kha chu kan lal Hrangvunga kha a lawm maw le! Zankhat pawh thla eng riai ruai, chhumzun tla sung sung karah Taitea khan Zawlbuk bang tur mau a lo chik a, a mau chik lai chu kan lalpa khan a hmuh hlaub mai a, tlangau a kova, 'Ka khuuah Taitea a tlawmgai ber, zan ruahsur hnuaiah pawh Zawlbuk bang tur a chik lalin a ti' tiin khawdung tluanin a au tir a. Khataţang kha chuan Taitea khan a hmingtha tihchhiat leh hlaubna avangin damrei hi a tum ta lo hrim hrim niin a hriat theih a ni,' a lo ti ve a.

Pu Thangchhuma bawh chuan, 'Nia, Taitea kha mi hrisel lo tak, kawchhung nat nei leh nghal kha a ni a. Khati chung khan a hma a tih tur lo lum chu thihchilh a ngam zel niin a lang a ni. Sakeiin a seh dawn pawh khan kan Val Upain kawng chhak lama a; zung kai chho 'Taite kal suh' tiin a puanven ah

sawkin a han pawt a. A puanven a tal phelh a, saruakin sakei kha a va hmachhawn ta ngat mai a ni. Thihchilh a tum hrim hrim a ang khawp mai,' a han ti leh a.

Pu Darrothanga chuan, 'Ngawi teh u, tun hnu hian khatia Taitea'n Sakei hliam a tuar lai khan a nuin a han en ve a, 'Taite a nâ em' tiin a han zawt a, ka nu, ka tet laia min uire san kha a na zawk tiin a lo chhang e ti h an sawi ta fo mai a. A thih zan te khan kan tlaivar ve kha a ni a, hetiang thu hi a sawi lai awm in hria em? Kei chuan ka hre hauh lo ti chungin a han zawt a.

Pu Saikaia chuan, 'Kei pawh Taitea hliam tuar lai leh a thih zan te khan ka tlaivar ve a, hetiang thu a sawi awm ka hre hauh lo. Tun hnu a an sawi dan te chuan kan lalpa Hrangvunga'n Taitea'n tlawm a ngai ber' tia a tlangau tir hnu khan a pa chuan, 'Tunah chuan fapa ka nei ta lo' a ti e ti te pawhin an sawi ta a. Pa thihsan leh nu uire san, a farnu nen chauh a khawsa tawh kha an ni a. Pa nei tawh lo napui engtingge a pain hetiang thu hi a la rawn sawi theih ang? mithiam ten thil tha zawk bring thei tur a nih hriain an tawng tir mai niin a lang,' a han ti ve leh a.

Pu Thangchhuma bawh chuan, 'Ngaihzawn theih tak tur chuan thil a awm a ni,' a han ti ve leh ta phawng mai a. Vawikhat pawh Taitea ram kal hlanin a farnu hnenah khan a nuin dawnfawh thapui pui mai hi a pe a. Taitea ram kal hawng chuan a han hmu a, a farnu hnenah chuan, 'Heng dawnfawhte hi a va thain

a va tui dawn em; Khawia mi nge ni le? tiin a han zawt a. A farnu chuan, 'Kanu min rawn pek a nih kha,' a lo ti a. Taitea chuan, 'Uire thilpek ka ei ngai lovang' a ti a, an kawmchar kham, rante pawh an tlak sual fo thin naah khan a lumbo vek mai a ni. Hei lo pawh a nuin Ipte a tah sak, mawi deuh mai a pe leh bawk a. Chu pawh chu a nu kal liam hnuah, 'Uire thilpek ka la ngai lo' a ti a, a chhun chhe leh vek mai bawk a ni.

Heng thil thlengte hi mit ngeia hmutu ka ni a, heng thil atanga Taitea rilru put dan han chhut let hian 'Ka nu, Sakei seh aiin ka tet laia min uire san kha a na zawk' a ti e an tih pawh hi kei chuan, a sawi lai ka hre lo nain, Taitea awka nena inhmeh tak chu niin ka hria,' a han ti ve leh a.

Tichuan, Taitesena chanchin hlir chu an sawi zawm ta a. Pu Darrothanga chuan, 'Taitea hming tilartu kha chu kan ni ve thawkhat bawk asin maw le! Mau pum tha deuh deuh hi kan han sat a, a châng kan hawlh pawp a, tui kan han thun khat a, kan zawn a kawtchhuah ah feh hawng leh ram kal hawng chhawh-halte in atan kan dah thin a. Tu tih nge an han tih lah chuan kan sawi duh si lova, a tawpah chuan Taitea tih ah khan kan puh tlang leh vek mai thin a ni,' tiin a han sawi ve leh a.

Pu Thangchhuma chuan han sawi ve lehin, 'Taitea bulah kha chuan duhzawng pawh sawi rik ngam a ni lo. Harsa chung chung a tih kha a tum tal thin a.' Vawikhat pawh kan lo sul hawng kan nula ehbawm ten feh kawng sira Ramtheihai kung sang

deuh mai zar hmawra a rah bawr hnih/khat uai lang lang chu fiamthu hian ei a chakawm khi maw lei an tih zauh mai a. Keini chuan, 'Sawi teh suh u, Taitea'n a bria ang a thei leh thei lova lawh sak che u a tum ang a, khua kan tlai mai mai, a kung lah han lawnna rual a ni bawk si lo,' kan tih sak a.

Hlah ang ngei ngeiin Taitea chuan hnung fe atang-in a lo hre phak niin, 'Khawnge ei chak in awm te chuan lawh ka han tum chhin ang e,' a rawn ti ta mai a. Harsa ti tak chung chuan lawn a han tum ta fat fat mai a. Han kalsan mai chi lah a ni si lo, kan thliir ta thap mai a. Nakinah chuan engemaw-ti ti in a kakpui a han lawn thleng ta hlawl mai a. Chutah a zar a han zawh tur chu thawklehkhatah hnung lama a iptepui ah chu hma lamah rawn in-sawn in a nghawngah a rawn uai ta nawlh mai a, tlemah tlemah a tla lo chauh a ni. Theihai rahna a hmawr teh lulnen engemawti ti chuan pum hnih khat chu a rawn chhukpui thei ta mai a. Khua kan thim luh phah der a lawm,' tiin a han sawi leh a.

Tlema tawng an haihchham deuh lai chubin kei chuan, 'A nih pasaltha Taitesena hian sa engzatnge a kah ang?' tiin ka han zawt hlawm a. Pu Saikaia chuan, 'Taitesena'n sa a kah leh ramvachal a nihna han sawi mai tur kei chuan ka hre lova. A pasal-thatna kha khawtlang thilah a ni zawk a ni. Mi chhia leh mi tha thliar lovin aia upa tawh phawt chu a zah thiam em em a, a aia naupangte pawh khuangchawi fa leh daikilker fa angkhat rengin a en a. Mi tupaahia an dub leh an mamawh an sawi a

beng thleng tawh chu tih sak ngei a tum tlat thin a. Amah aia midangte duhsakna thinlung pu tlat thin mi a ni.

Taitea bulah chuan Upate'n mamawh tul an sawi hi tih ve hman chang a tlem hle a ni. Naupang mei la kai tura han tirh te pawh hian, 'Khawi keima'n kan lak kai sak ang che,' a lo ti vat mai thin a, a bulah naupang pawh tirh ngam an ni mang lo. Zan thim hnuaia khaw danga zualko tlan a ngaih chang pawhin 'Taitea a kal tawh' an lo, ti leh mai thin. Taitea nihna dik tak chu, khawtlang hna tul thawh kawnga Pasaltha, tlawmna nun leh hnehna nun chang kawptu a ni ber mai,' tiin min hrilh a.

Rawn sawi chhonzawm ve lehin Pu Thangchhuma chuan, 'Taitea kha chu a ti lutuk deuh bawh thin a lawm mawle! Ramchhuah nikhua reng reng khan chaw, bar thum bak a bar duh ngai lova, bar hnih/khat a'n bar khan 'ka puar ta' a ti a, a tho zel mai a. Vawikhat chu kan Val Upa hovin Theipui rah hel a lo vam pappap mai lai hi kan hmuh palh hlauh mai a. Kan Val Upa chuan, 'Taite, ti em em a intihrehawm tur chuan kan zirtir hlei che nem,' a han ti a. Taitea chu a ngawi reng mai a, zah-thlak a ti tih hriat tak mai hian a sen ap ap mai a, a khawngaihthlak khawp mai. Mahni aia midangte a duhsak zawk thin avanga a ruka a intihrehawm thin kha chu lainatawm tak a ni. Tlangval hriselna tha bik lem lo, kawchhung nat nai leh nghal, na nei lo ang mai a, a han inhmang thei thin kha chhel pawh a lo chhel reng reng a ni,' tiin a han sawi ve leh a.

Thu dang deuh rawn sawi chhuak ve lehni Pu Darrothanga chuan, 'Taitea chanchin kan sawi tak azarah chuan.....S a k e i i n a sehna zinga tel ve Vungzika bek a feikibar bur, a khabe tlawchhan meuh a an pawh phawi kha tuma'n ka fei an tih loh avangin hun rei tak chhung chu Zawlbuk bangah a intar kha a ni a. Mahse engemaw hun lai khan a awm ta hauh lova, a latu an awm an sawi inhria em? tiin a han zawt kual a. Pu Thangchhuma chuan, 'Mi hriat loh hlana lak a ni a.... mahse a latu chu hmeichhia a ni tih hria an awm ru tlat mai,' tiin a han sawi a. Pu Saikata pawh chuan, 'Nia, a latu hmeichhia ni tlat a sawina a awm a mahse nikhaw rei thil a ni tawh a, sawi fo atan pawh a tha lem love,' a lo ti ve baw k a.

Heng Taitesena chung changa an titi zawh hian thukhawchâng dang ngaihnawm tak tak pawh an la sawi a, mahse ka kalsan ta hlawm a.

Heng Taitesena chanchin thenkhat ka hriat tawh hnu fê a Govt. Mizo High School, Aizawl a Class VII ka zir tawh laiin kan Headmaster, Pu Sangliana (RIP) chuan nikhath chu naupangte hmaa a thusawiah, 'Kei chu Mizo ka nih vaog emaw ni, Vanapa leh Taitesena te hi Mahatma Gandhi tluk in ka ngaisang a ni,' tiin a sawi tel'zauh mai a. Chu chuan ka sawi tak Hriphaw tlâng a Serhmun khawchhuak Upate thukhawchâng hi min rawn hriat thar tir leh a, chu chuan Kau Headmaster thusawi chu nasataka min hriatthiam tirin a sawitu, Pu Sangliana pawh Mizo zinga pa zahawm ka tih berte zing ami a nih phah ta nghe nghe a. A sikul naupang ka nih lai khan Serhmun khawchhuak Upate thukhawchâng hi ka rilru in a vawng tih chu hria se min zawt chhuak ngejin ka ring.

II

PASALTHA THANGDAILOVA AWKA

Mizo pasalthate hian thu hi an sawi tam duh ngai lo hle a, anmahni chanchin phei chu an sawi nazen duh lo hle a ni. An awkâ chhuakte chuan ngaihchan a hlawhin mite rilru a khawih thuk bik thin a, kawng-ro pawh a su ngei thin.

Vawikhat pawh Mizoram hm̄ar thlang lama Hriphaw khaw ram chungah khuan Savawm, mi seh hmang huaisar zet mai hi a awm a. A seh tawh te chu an hmai vun leh an lu vunte hih sakín an mitte a ham chhuah sak a, diriam takín a sawisa thin a ni. Khawtlâng pawh he Savawm sual chungah hian an thinur hle a, thah ngei tumin tlangvalho pawh an thawk chhuak thin a. Mahse Savawm hi ramsa fínga sawi chu a ni lo nain he Savawm kher hi chu a huaisarin a sual fíng kherek riau mai a. Tawmbo dan a thiam bakah a hnu chhui a harsa em em mai a. A hnu a rulchuk thin avangín an chhui hmu hlei thei thin lo a ni. Chhultute tlawmngaihna leh huaisennain tlin hle mahse beidawngín an hawng leh mai thin.

Vawi engemawzat an hlawhchham hnu chuan chu Savawm sual chuan hranghlui pasaltha, sa kap thei hmingthang Pu Thangdailova kum 80 laia upa tawh ngeng chu a chhun ta riau mai a..... 'Heti khawpa mihring diriamtu ramsa, khûtah Langkaih lui ral a kai ta e tih pawh ni si lo, phuba la lova ka'n han

thlah liam mai tur chuan min va run em ! Ka lo upa lu ta deuh chu pawl ka tiin ka vanglai ka va han ngai em ! tiin a rawn tawngchhuak ve ta charh mai a.

A tawng ri chu zawi hle mahse tlangvalho bengah chuan a ring hle mai a. Pasaltha Thangdailova'n a vanglaia Savawm leh sahrang dangte a thal hnem ziatechu an mitthla in an hau thir kir a, chu pasaltha aw chu zahawm an ti ta hle mai a. An thilungah chona thar a rawn piang chhuak a, kal leh rawh u tih pawh ngai lovin an insiam sawk sawk a an thawk chhuak leh ta ngat mai a ni.

Hemi tuma an han thawk chhuak leh zet chu pasaltha awin an rilru nem a lo tuai rum sak tawh an ni baw a, kawtchhuah ah 'He Savawm tihlum lova ka kir leh chuan ka pa fa ka ni lovang' tih thutiam an chham a, chu thutiam keng chuan Hriphaw leh Cachar inkar a Inner Line Reserve ngawpui chung ah chuan an lut ta a. Savawm fing leh huaisar pawh a fingin a huaisar seng zo ta lo.

Kan briat theuh angin hetih hun laia khawthlang lam ramgawte chu mau hmun deuh hlir mai hi a ni a. Chung mau puichang ding insi phui mup karah chuan maurawp tlu hi a inkham kawkalh nul mai a. Sa hnu han chhui pawhin thawm a ring duhin sa an insaseng hman thin a. Mahse Hriphaw valrual nithum leh zanthum an han pilbo meuh chuan phuba chu hneh tak a lak a ni ta a. Valrual lo hawng chuan kawtchhuah ah Hnehna Hlado an chham ta vang vang mai a, sahrang lu nen an vang khawpui chu an lut ta bungbung mai a ni. Putar chaklo tak

an nih tawh hnuah pawh pasalthate aw chuan zah-awmna leh thiltihtheihna a la keng reng a ni tih a hriat theih hle mai. Hmanlaia Mizo Lalte'n an pasalthate thih an zep tlát òin e an tih te pawh hi zep awm tak pawh an lo ni.

Pasaltha Thangdailova hi kum 1894-ah khan khaw chhak lam Ralþhiauva khua Zawngtetuiah a piang a. A naupan lain a nu leh pa, Challiana leh Kaikhami te chuan Vangtlang, Tualte leh Lungdarah te an pem pui a. A puitlin hnuah Lungdar aṅanga khawthlang Tukkalh ah tla'þhlain Tukkalh aṅangin Hriphawah a pem lut leh a. Hriphawah hian a dam chung hun tam zawk hnangin dt. 27. 11. 1989 ah khan kum 95 mi niin a thi ta a ni.

A vanglai chuan pasaltha Thangdailova hi a hming a thang hle a. America khawthlang lama Buffalo Bill a hmingthang òin angin Mizoram khawthlang lamah chuan a hming hre lo an vang hle òin a ni.

Amah hi Fanai Pakhup hnam a ni a. a naupan lai pawh a aia upate thuawi thei, naupang tlawmngai leh huaisen a sawi a ni òin. A khaw lo awm tawh-na Vangtlang khuaah, a naupan lain, a tlawmngaih leh thuawih theih avangin 'Thingnawi fawm' awl tir a ni a. A tlangval ve hnuin Lungdar khuaah mi huaisen leh tlawmngai chawimawina 'NO' an dawm tir bawk a. A awm tawhna khuaah chuan tlawmngaih leh huaisenah 'BER' nih a kai thei zel a ni.

Pasaltha Thangdailova hian sa a kap tam hle a, Thangchhuah nana sa kah ngai a kah ngawt pawh Thang vawili (4) chhuahna chuangzan a ni a. Chuvang chuan a fate hmingah pawh Thangchungnunga

Thangchhuabkimi, Thangkima tih te an sak sak hlawm a. Thangchhuah pangngai mai pawh ni lovin Mizo-in 'Zawhzawzo' leh 'Thangchuang' kan tih hi a ni. A sa kah leh awh zat hi belhkhawmin 600 chuang zan ni a hriat a ni a, Mizo pasaltha sa kap tam TOP TEN zingah chuan a lang pha ve ngei ang. A sa kah tam zawk hi Tukkalh leh Hriphaw-a a kah te an ni a. Hriphaw-ah a kap tam ber a, tun hmaa a kah let hnih lai a kap a ni.

Hriphaw Lal kawmcharah Pu Thangdailova hian In a nei thin a, tah chuan a nupui fanaute nen an cheng a. A banglai leh sumhmum chu sa luin an dâp chhuah vek bakah pawn luhka bang pawh a sa kah tenau deuh te lu chuan a la awh ta zel a. A banglai leh a sumhmun mawitu Ramsial ki thapui pui lute, Sazuk kihreu mawi tak tak te leh Nghalchang ngho chhuak vurh mai lute, Savawm lu lian-pui pui a tar tlar dul maite chuan khualzinte mit a la em em mai thin a ni. A In chu Hriphaw khaw ti-hmingthangtu khualzinten an tlawh loh theih loh thin chu a ni a. Kum 1946-ah khan Zoram Bawrhsap, Macdonald-a zin pawhin a tlawh a, ropui a ti hle a ni. Heng a sa kah lu zo zaite hi ram buai laia Sipaiin khua an hal khan a kang ral zo tawh a, a uihawm ngei mai! A ramsial kah thenkhat lute erawh chu tun thlenga Aizawl Bawrhsap Office a an tar te zing a mi hi an la ni ve hlawm.

A vanglai chuan Pu Thangdailova rap chu sarepin nghah loh lai a nei lova, rap a leng lo a fip chin tawh te chu Rengte-ah bilh thain rappui chungsang a nghah tir thin a. A sa kah theih zar hi khawtlang in an zo nasa thinin a titlai thei ngiang a ni.

Pu Thangdailova pianhmang leh a hmel landan chu Mizopaw, 5ft. 7inch. vela sang, pavun ngo hmel fel tak leh inkhaithli zaih mai ani. Asakah chanchin hi a sawi tam duh ngai reng reng lova, chuvang chuan mi thenkhat chuan Lasi a zawl ani ang e te an ti thin a. Mahse, chutianga zawl a neih hria an awm loh bakah amah pawh Kristian tha tak leh Lal khawnbawl, khawtlang rin blawh tak ani bawk ani.

Vawikhat erawh chu Ramsial ki tha deuh mai a kah dawn a mumang a neih thu a sawi lang zauh a. Chu a Ramsial kah chu a kî-ah hian Chengkhat thir tlang tiat chiah mai hi a bial eng pap mai a. Pu Thangdailova chuan, 'Hei hi chu ka mumang lamah ka hre lawk a, a chalah chengkhat thir bel ve tur ani,' a ti a, a bel phah ve ta nghe nghe a. Chu a mumang chu midangin hriat ve an chhak teh lul nen a sawi chhuak duh tlat lo ani.

Pasaltha dangte pawhin Pu Thangdailova hi chu tluk loh en hian an en sa nghal mai thin a. Ram palai-leng a sa hnu an han chhui tlang ngat chu a ke chhip chauh hian lei a rap a, thawm nei miah lo hian a perh thauh thauh mai a, a sa hnu chhuipui ten a silai puak ri dar an han hriat hi chuan fing huih/khat in an lo thlau hman der tawh zel ani. Pu Thangdailova hmaah chuan chet hmasak hman ani lo,' an ti thlawt mai thin.

Pasaltha dangte aia a mak danglam lehna bik riau chu a tuan a that bakah ram chin leh sa chanchin hi a hre em em mai a. Vawikhat pawh Hriphaw

tlaklam feh kawng bulah Nghalrual tla sung sung lai an hmuh thu an hrih a. Khawi lam hawiin nge an kal tiin a han zawt a. Chhuah lam hawia, Hriphaw tlang helna ruam zawh a an kal thu an han hrih chuan, 'Chuti chu naktuk zingah saw lama Ram Sertawk mualah kan intawn mai dawn chu ! a ti ta mai a.

Tichuan, a tuk zingah chuan khawfing a chat dawn ta tih vela hmaah a thova, chawthing a bar sawk sawk a, a thawk chhuak ta a. Sarual nena intawng tura a in hisap-na hmunah ngei chuan a zuk tawng ta chiah mai a. Sarual chu an lo mu khawm a, chutih lai chu a han thawng thova, a Tukuli mal inthun chawp zel ngai chuan a han kap ta a, pathum lai a kap thlu hman a ni. Tunlai silai tha ang te hi han hmang pheiseng chu a thal hnem hle ang.

A sawi danin zing varñianah hian sa mit hi a vai thin a, tlan ngaihna an hre mai thin lova, chutih lai chuan kah thluk tam a awlsam a ni a ti. A silai hman thinthe a mu leh a zên thun chawpa sawh muk leh ngaite a nih thin avangin zing varñian hi Sarual beih nan a hmang thin a ni.

Tum khatpawh In sakna tur châk a zawnnaah Satel lianpui mai hi a chhar a, a phur hawng ta a. In a thlenpui hnu chuan an en huai huai mai a. Pu Thang-dailova chuan, 'Ka Telpui chharna bul hnaiah hian Sakhi chal a awm ngei ang, naktukah ka va pel leh ang e,' a ti mai a. Engtinngé Sakhi chal a awm ang tih i sawi mai theih ? tiin an han zawt a. Telpui awmna ah chuan ' Sakhi chal hi a awm ve châwk a

ni, naktukah pawh a thianpa Telpui zawng hian Sakhi chal chu a vak rak rak mai ang,' tiin a chhang mai a. A hnu deuhah chuan, 'Satel leh Sakhi hi an inkawm-ngeih riau mai a, thawnthu a Rulpui tui an inzuan kuhlen siak atanga inkawm-ngeih tawh kha an ni ang,' tiin a han sawi zawm leh a. An nui ta dar dar mai a. A tukah chuan Sakhi chal a Satel phurh hawn tak zawnga lo vak vel lai chu a rawn kap leh ta chiah mai a ni. Pu Thangdailova hian Nghavawk (sangha) tawmna pukah hian Aikam pa (chakai) hi awm ve chawk thinin a sawi bawh a. Sakei (Keipui) ram tla erawh chu ka hmu ve ngai lo, a ti tlat mai thung.

A ramchhuah dawn hian a inbual fai hmasa ziah thin a mahse sahbawn a hmang duh ngai lova, chingal a hmang mai thin. A mit fiah tha tawka a hriat loh pawhin damdawi (eye drop) hmang lovin vai hmarcha hmin pawr tha tak hi a hmet dup liak a, chu chu a mitah a sawr mai thin a, 'Tha hle in ka hria' a ti.

A tlangpui thuin pasalthate hi, an hun tam zawk ramchhuah nana hmang thin an nih avangin, thlawh-hma lamah an pachhe duh hle thin a. Pu Thangdailova thung erawh hi chu buh leh balah pawh khaw khat pa hausa nih a tling tho mai. In lam leh ram lamah thang a chhuah tawn ve ve a. Kum 71 lai a nih tawh hnua a fate'n an awm bosan hlan pawhin amahin buh phur 200 a la thlo chhuak thei a ni.

III

PASALTHA DUMBAWMA KAMCHHUAK

Sai kap tam a an sawi, pasaltha hmingthang, DUMBAWMA hming hi khawthlang lam thanghluiho zingah hre lo an tlem viau awm e. A mah hi Tuikuk hnam a ni a, Pu Zoduha Ex-MLA hian ka pu a ni e tiin min hrih nghe nghe a ni. A pianhmang leh a hmel landan chu pa laihawl, êk bathlar sang thlerh thlawrh, vun dum thu deuh that hi a ni a. Mizo tawng pawh a thiam hle a, a vanglai chuan a hming a thang hle a ni.

A hming tithang lehzualtu chu Sakei lian, bak buk chhur mai a kah chu a ni a. Dumbawma'n Sakei-baknei a kap tiin an sawi thang nasa mai thin a ni.

Naupang ka la nih lain vawikhat chu Hriphaw khuah a lo zin a. A khawlai kal chu tlangval thlasik zing ni lum ai te chuan an lo hmu a, 'Saw saw Tuikuk pasaltha Dumbawma an tih chu a nih saw' tiin min han kawhhmuh a.

Tichuan Lal khawnbawl, Pu Zuliana Ina a lut chu kan va fin ve a. Tlangval zinga pakhat chuan, 'Pu Dumbawm, Sai sawm i kap tawh ang em?' tiin a han zawt thâwr mai a. Dumbawma chuan, 'Naute u, Sai sawm kap te chu Sai kap a sawi tham kan ni dawn em ni?' tiin nui deuh bak chung hian a han chhang a.

A hnuah chuan, 'Ka silai hman te a that thin loh em avangin mite min sawi ang em hi chuan Sai hi ka kap tam lovang. Tin, Sai sa hi kan ei ve ngai meuh loh avangin Sai ngho nei lo pheih chu, min kah sak rawh an tin chang chauh a kap thin ka ni a, a ngho nei hi ka kap ber zawk a ni,' tiin a han sawi leh a.

Tlangval-ho chuan, 'A nih Sai i kah hian a eng laiah nge i kah thin?' tiin an han zawt leh a. A ni chuan, 'Ka sawi tawh angin ka silai hman thin te a that loh em avangin a sa huat taka kah fuh loh chuan Sai hi chuti maiin an thi lova, chuvang chuan a sa nem lai leh a lung pawh theihna hnai ber, a zakdawh ah hawlbhilh deuh thawin ka kap thin a ni,' tiin a han hrilh leh a.

Tlangval-ho chuan, 'A zakdawh a kah chu a va harsa duh awm ve maw le! an lo ti a. Dumbawma chuan, 'In hriat tawh angin Sai ka pel chuan Sai-rual zinga a ngho nei hi ka thlur bing thin a. Sai ngho nei chu a kawlh pawh an lo kawlh deuh bik ngei a, ka rim an hriat pheih chuan a pachal chuan min zawng nghal a, chutia ka lam hawia a lo tlan veleh chuan a lam hawiin ka tlan ve thut mai a, Sai hi an inher ve thut thut theih loh avangin ka pelh veleh ka lehbiwi a ka umzui a, a pen zawnga a zak a han kau remchan veleh a lung pawh ngei turin ka kap ta thin a ni,' tiin a han chhang leh a.

I Sai kah dan chu tñan that ava ngai dawn ve maw le! ti a an han fiam zuina chu Dumbawma chuan, 'Patling inring ren rawn tñan chu ramsa tñan aia a rang zawk,' tiin a chhang leh zaih mai baw.

Chumi zawh chuan a Sakeibaknei kah chanchin an han zawt leh ta a. A sawi dan tlangpui chu hetiang hi a ni. Tumkhat chu Teirei phai ramngaw chhah dur khup mai hnuaiah Sai a pel a, chu a Sai pelh chu ngho tha tak mai leh kawlh deuh mai hi a ni a. Rim leh thawm ri rek a hriatna lam apiang mai chu a phin kaw duai duai zel mai a. Mau hmun chhah thim lai te pawh chu a phin seu eng vek vuk mai a ni.

Chuti khawp a Sai thawm nâ leh lian a nih avang chuan a veh vel danah Dumbawma pawh nidang ain a fimkhur zual hle a. Chutia fimkhur leh uluk taka a veh mek lai chuan Sai chuan Dumbawma lam hawi chuan a rawn phin ta thuai mai a. Chutah le, a lo ngaihtuah tel reng reng loh Sakei lian lutuk tak mai hi Saiin a phin rual chuan Dumbawma hmaah chuan a rawn leng pheii ta duai mai a. Chu Keipui chu Sai lam hawia position lain a awp ta suai mai a. Rum deuh ngul ngul chung chuan a mei sei pui mai chu a ti che ta ngual ngual mai a.

Chu Sakei lian hruanghrau pui mai chu Dumbawma'n a han enchian chuan a thauah a man a, hlah pangngai mai pawh ni lovin rapthlak a ti tak meuh mai a. Chutianga Sakei lian leh rapthlak chu ka la hmu ngai lo a ti hial a ni.

Sai kah tuma a ngaihtuahna zawng zawng chu Keipui chuan a rawn luahlan ta a. Engtingge ka awm tak ang ti a inngaihtuahin a bing chuk chuk mai a. A han kah dawn chuan kah thih zawh loh a hlau si, a han kah loh lah chuan Sai laka a inthiar fihlim theih

thin angin chu Sakei lakab chuan a inthiar fihlim dawn lo tih a hre chiang bawk si. Khawng, a nih pih ka ni mai ang tiin a pasalthatna rilru zawng zawng chu a han sawm khawm a, Sai kah nana a silai mupui leh zen a thun khat tha tawh elh awlh chu, Sakei thluak pawh tur ngei mai chuan a han cheh puah tir ta dur mai a. Keipui chu a zuang sawn durh a, a na tuar mangang leh thinrim chu a habum ta dur dur mai a. Chutih lai chuan Dumbawma pawh chuan awmhmun sawnin a silaimu a thun leh sawk sawk a. Keipui huk thawm a reh hmu chuan fimkhur fahran mai hian a va thlithlai ta a. Chu Keipui lian lutuk tak mai chu thin a va hmu ta zuah mai a ni. Chu Sakei hram rapthlak tak thawmah chuan Sai pawh chu a insaseng ta bawh a.

An sawi dan chuan he Dumbawma kah hi Sakei danglam tak mai a ni a. Sakei pangngai hi chuan ke zungtang hi pali an nei thin a, a ni hi chuan ke zungtang panga a nei a. A beng hnung, a tukkhun sir tawnah sialki ang reng hmul bukpui mai hi a to ding chhur mai a. A hmuimul pawh sei khawng khauh leh hriam tak mai a ni bawh. A len lam pawh sum sawm lai a ni a, a lu pawh arbawm tiat tih ngam khawpa lian a ni.

Sakei danglam bak buk chhum mai a nih avang hian Dumbawma'n Sakeibaknei a kap tiin an sawi thang nasa mai thin a. Mahse Sapin Sakeibaknei (Lion) an tih ang hi chu a ni lo. Mizovin Sairâl ti a an sawi thin Sakei lian chi a nih an ring ber. Hman lai chuan he Sakei lu hi khawthlang Darlak khuaah khuan an tar thin a ni.

Hmanlaia Kawlha, mihring thah avanga ram pilril a tawmbo thin pawhin betiang anga rapthlak Sakei lian hruanghrau hi a hmu a ni. An sawi dan chuan tuk khat chu Kawlha hian mihring hlauva a tawm bona ngawpui karah mak tak taka Sairual bram chik nghur nghur hi a hria a. Engti dan nge ni teh reng ti a hriat dubin a va en ta a. Sairual chu hlau mangang chik nghur nghur chung chuan an lo inzui duah duah mai a. Kawlha'n a han en chian nak chuan an sir Bung thing lianpui mai kakpui hniam laiah chuan Sai thlawp thuak khawpa lian Keipui hi a lo bawk tial dun mai a. Chu Keipui hlau kal ngaihna brelo Saiho chu an lo kal khur zawih zawih mai hi a lo ni a. Chutiang anga Sakei lian leh rapthlak chu ka la hmu ngai lo Kawlha pawh hian a ti e an ti a ni.

IV

THUAMCHAKA THUKHAWCHANG

Chhinlung chhuak zinga mi chak danglam tak mai lo piang THUAMCHAKA an tih mai hming kha Mizo zingah a hre lo kan vang viau awm e. Khual thuthang leh âr pan chuk a pûn e an lo tih thin angin a chanchin an sawi than dan kha a makin a dangdai hle a. Zofate tihmingthangtu pakhat chu a ni ve reng reng a ni.

Burma ram Khampat leh Manipur-Lamka-ah te a khawsak lai phei chuan a chanchin an sawi than dan a makin a rura zual hle a. Mitthi tharlam an awm zan hian an thlan a hai a, an thin leh lung a ei sak thin ti tein thenkhatte phei chuan an sawi thang thin a ni.

Vawikhat pawh a khualzin kawng kal lai Manipur-a Gunda rualin suam tumin an lo shock ngawt mai a. Thuama thinrim lo er chhuak chuan an zinga pakhat malpui chu a kut zungtang tlum dawh khawp-in a han tham sak ta mai a. Chutah le, kan mi suam tum hi mihring a ni lo 'rammi' a ni tiin an inhrilh a, hlau baklengin an tlanchhe ta mai a ni an ti.

Khampata a awm laiin thlanlung lian zet mai hi khawtlângin an zawn a, khua a nal avangin thlan hmun an thlen thei ta lova, khaw that huna la zawn that leh ah tiin kawng sirah an riab ta ngut mai a. A tuka an va en leh nak chuan chu lung chu thlan hmunah a lo awm sawn daih tawh mai a, mak an tih thu an sawi ta huai huai mai a. Thuama'n zana mi briat loha a put sawn a nih ngei an ring a ni.

Tum khat pawh Burma-a a awm lai vekin Custom Duty Officer pakhatin a Jeep kawrah a ti tâng a. An mangang tih ngaihna hre lo chuan tanpuiah Thuama an sawm fuh hlauh mai a, sawi set set lo-vin an motor tâng chu a chawi chhuah sak lawp mai a ni an ti.

An sawi leh zel dan chuan Thuama hian Jeep phur khat mau hi vawikhatah a suan zo vek thei a. An theih ang tawk a tam, a kokia an chhuan sak hnuah a dang a bân leh lamin a han kuah khawm leh a 'Hawh u le' tiin a han chham a, a kalpui duak mai a ni an ti bawk.

A taksa leh thir hi in hal riau in an sawi tlat mai bawk a. Manipur-ah chuan Thirsakawr hawh phal pawh an awm lo an ti hial a. Thuama chuanna tawh Thirsakawr chu a chhe ngei ngei a ni an ti.

A pianphung leh a ruhrel pawh danglam bik tak mai niin an sawi thin a. Ban ruh pakhat chauh nei a, a nâkruh pawh inpuah hrang thlih thlih ve lova tlêp thla pur mai bik niin an sawi thin a ni. Thiam thil dang pawh ngah hle in an sawi thin bawk.

THUAMA AIZAWL-AH

He mi mak danglam tak mai hi kum 1965 kum tawp lam khan Pu Kawlmena, Aizawl Thakthing Bazar a mi chuan a thiam thil leh a chaknate mipui entir turin Aizawl-ah a chah chhuak rup mai a. A chaachin an sawi than dan a rura thin bawk a, Aizawl a lo thlang chu mipuiin an hlut nasa ngei mai. Vengtinah an sawi huai huai mai a ni.

A chanchin an sawi than dan a dangdai thin em avângin kei a kar pawhin belhchian duhna ka nei hian hle a. A lo thlen tuk zingah Pu Kawlmena te inah chuan ka kal ta a. Ka kal hma hle nain ka thlen chuan kei aia kal hmasa ten an lo kil bial laih tawh a. Chutih laia Zoram inbuan chak ber Lalkulha pawh a lo awm ve kuk tawh a ni.

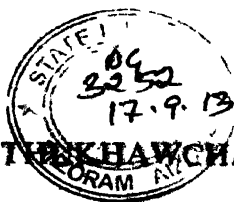
Thuamchaka bulah chuan ka han thu ta a, a kum zat lèh hriselna dinhmunte ka han zawt hmasaber a. Kum 58 a nih tawh thu leh kawng herh avanga Damdawiin atanga a chhuahna a la rei loh thu min hriih a. Aizawl a lo thlena a rilru awmdan ka han zawt leh a, a ni chuan ka lo beisei phak loh in mipuiin min lo hlutsak a ka lungte pawh a chhe rum rum a ni. Kei upa lamah pawh inherh silawng tawh leh nghal hian an beisei angin hmuhnaawm pawh ka siam sak thei tawh ngut pawhin ka inring lova, ka vang ve lai ka ngai hle mai tiin min chhang leh a.

Chumi zawh chuan, 'Khawnge, mi chak hmingthang Aizawl hial lo zin thleng ta chu ka han bel Chiang teh ang che ka han ti a. A âwm len zawng teh a remtih leh tih loh ka'n zawt nghal a. leh ta che a ti a, a lo ding chhuak nghal a. Ka teh hma chuan ngun deuh mai hian ka ke ler atanga ka chhip thlengin mi a han thlek hmasa a. Tichuan, a âwm chu ka han teh ta a. Ka tehna hrui chuan ka âwm ka han teh ve leh a, kan intiat chiah mai a. Ka bula awm Lalkulha, Zoram palian inbuan chak chuan min ko fal a, ka âwm hi han teh ve teh a ti a. Ka han teh sak chuan Thuama ai chuan a lo lian nasa mai a.

Lalkulha chuan zawi sup hian, 'Nimin tlai khan ka teh a, kan intiati tlat a ni, va teh tha leh teh a,' min ti a. Ka va teh that leh chuan a ngai tho a ni a. Lalkulha vek chuan, 'A tehtute tiatin a awm thei zel e an tih chu a lo dik ngei a nih bi,' a ti thawp ta sut mai a.

Ka han bel Chiang nawn leh a, 'Khawnge banruh leh nakruh pakhat (tlep khat) chauh a nei e an ti che a, ka han khawih sak teh ang che,' ka han ti leh a, Ka han khawih lai chuan, 'Ka nakruh a tlep te'n tui in tur pawhin ka kun thei na'ng,' a lo ti a. An sawi ang em chuan ban ruh pakhat leh nakruh tlep khat chu a lo nei bik lova. Amaherawh chu, a ban ruh leh a nakruh te chu mi pangngai banruh leh nakruh ai chuan a pheh hlai in ka hria. Chiangkuang vak lova khawih sak tute tan chuan banruh leh nakruh pakhat neia sawi mai pawh a awl viau ang. A banpuam chu ka'n hmeh sak leh a, a nem niak mai a. Mi chak ban si ava nem deuh ve maw le! ka han ti leh a. Chutah a ban chu a ti sawi hluau hluau a, han khawih leh teh min han ti a. Lungtat phum ang mai hian a ruh ta tlat mai a, a malpuite pawh chu chutiang tho chu a ni ta mai a. Mak ka ti khawp mai.

Dingkhawr nge i nih veikhawr tih ka hre thei ang che min ti ve thung ta tlat mai a. Dawbkanah chuan min han khâp tir a, dingkhawr i nih hi min ti dik chiah mai a. Engtinngae i hriat theih tiin ka han zawt leh a. Kan hman thiam lam khâp hi chu chhete hian a thui a, ngun taka en chuan a hriat a harsa lo a ti ta mai a.

THUAMA'N ZAWHNA A CHHANG

Chutia kan inbawlan zawh chuan zawhna an zawt
ta nak nak mai a. Chung an zawhna leh Thuama
chhanna ka la hriatrengte chu ; (Z = Zawhna
T = Thuama)

Z : Khawvel inchai chak Dara Singh nen hian inbei
dawn ta ang ula i breh em?

T : A tul miau chuan breh hleih theih pawh a ni
lovang a. Amaherawh chu ka tha hi chhuak ve
zung zung thei a ni lova, ka tha chhuah hma a min
man vaih chuan.....leh pawh ka ti hman lo ang a,
bang den nan min hmang chawrh mai ang. Mahse
ka tha a chhuah ve hmana a khawilaiah emaw ka
man fuh ve phawt chuan awlsam tak chuan a tal
chhuak mai bik lovang.

Z : Lawi sualleh Bawng kawlh te i sawi (hrem) thin
tih kan lo hria a, sawi an harsa thin em? An
han tal vel thahrui peih dan eng ang nge?

T : Lawi leh Bawng sual sawi thatah harsatna teh-
chiam ka tawng ngai lo. Ran reng reng hi an ki
leh an beng hi na takin han hmer kawp ila an
tal ngam ngai lova. Bawng leh Lawi ka man
tawh te an tal ngai thin loh avangin an thahrui
neih dan awm pawh ka bre lo.

Z : A breiha zawngin mau a zung chawpin a pawt
phawng mai thin e an ti che a, tak tak em ni?

T : Hei hi zawng hmanhmawh thil a ka thianpa
Chalkhuma nepa kan han tih mai a ni a. Ka
thianpa kha a chak hle a ni. (A sawl tam lo)

Z : Sipai Rifle (silai) á kaw hmawr lam aţangin kut khingkhatin a sum kang zo ve an ti che a, tak tak a ni em?

T : Hei hi chu, vawikhat sipai-ho vak vei kan inah an rawn chawl a, an chawlh lai chuan pakhat in a Rifle kua a hawlh faia, a kaw chhung awmdan en ka han dil a, nau ka hmathlak avangin kut khinghnihi a lek kan a rem si lova, kut khingkhata a kaw hmawr aţanga lek kangin a kua ka bih sak a lawm maw le.

Z : Paihte Liana nen an inbei e an ti che a, in inbeih dan min hrilh thei ang em?

T : Paihte Liana te khua leh kan khaw tlangval ten Lawi an insik tir thin a, Nakinah chuan Lawi insik tir mai an duh tawk ta lova, chak leh chak inbeih tir ang u an ti ta a. Keia pawh chu Paihte Liana bei tur chuan min rawn sawm chamchi ta mai a. Chunglai chuan ka la tlangval bawka ka tha hi á za et et reng mai a. Mahse duh lo leh hreh em em awm ang hian ka inlan tir tlat a. A tawpawh min kar chhuak lui ta a. Ram ri kan va thlen chuan khaw lehlam pawh ramri lui kam lehlamah chuan an lo awm thup tawh a. Ramri lui intawk tur chuan an mi chak Paihte Liana chu an rawn chhuah phei a, kei pawh ka phei ye ngah a. Mahse kan intawh hma chuan Paihte Liapa chu nungchang tha tak mai hian lungpui chungah chuan a thu ta tlat mai a. Min tawk hmasa phawt rawh se tih rilru pu chungia a hmel chu ka han en chiang a, mi ngilnei leh zaidam mi pawh sawi ngai lo hmel hi a pu hliab hliab mai a, min tawk hmasa tu nih

a duh loh ang bawkin kei pawhin tawh hmasatu nih harsa ka ti a. Kan inbei ta lo a ni. Inbei anga kan lo thang chu thu thang sual a nih chu! Hmuh zawng kan inhmuh teh meuh mai.

Z: Heti khawpa chak si engatinge hman hmana i chakna leh i thil thiamte mipui i lo entir tawh loh?

T: Ka nupui hmasa zawkin inthup tlat turin min ti a. Lawmdan hi miten mak tak takin an sawi a, a zahthlak em mai, inthup tlat rawh min ti thin a. Mahse a ni nen bian kum rei tak kan inneih hnuah pawh fa kan nei thei si lova. Kan inthen a nupui dang ka nei ta a. Chu nen chuan fate kan neih kan chhangchhe ta viau mai a. A ni thung hi chuan, 'Heti khawp hian kan chhangchhiain kan harsa a, i chakna leh i thiamthilte hi sum hai luh nan hman tum teh khai! min ti ta thung a. Tar a lamah ka han inlek chhuak leh hnahnawh a lawm maw le! Tun a ka lokal tur pawh hi 'Vawkte man tal han tuak la aw' tiin mi au zui lawm lawm mai.

Z: I fate zingah rawn chhun tur che an awm em?

T: Hmasang atangin kan chhungkaw thlah kal zelah hian mi danglam bik hi hun engemawti danah an pjang thin a. ka faten min rawn chhun dawn leh dawn loh ka hre mai thei lo. Amaherawh chu, ka fate hi an mak khawp mai a, zan mut dawn hian an tihrawl hi a za sup sup thin a, hmeh zawi sak loh phei chuan an muhil thei lova. Ka awm loh phei chuan an nu hian a hmeh zawi sak zo ve si lova phhemthei hian a vuak reh sak ringawt mai thin a ni. Kan fapa pakhat, tlan thei tawrh

tawrh chuan Uichal hi a hnungzangah a tham kang zo tawh a ni.

Z : Aizawl mipuiin an lo hmuah dan che hi eng angin nge i hmuh?

T : Heti khawp hian kan ram mipuiin min lo chawimawi ang tih ka ring phak ngai reng reng lova, ka lungte pawh a chhe rum rum mai. Kei upa lam lo inherh sil tawh leh ngah hian an mi lo beisei angin hmuhdawm ka siam sak thei ngut tawh pawhin ka ring lova, ka vanglai ka ngai hle mai.

A CHAKNA A ENTIR TE

Thuamphaka hian Aizawla a châm chhungin a chak na leh a thiamthil engemaw zat a entir a. Ka hmuh ve te chu :-

1. Thirtiing a hmawr atangin a seh kawh a, bana an chhun bur a hnarin a nawr kawi bawh.
2. Buhfal Bag (lmd) a hân a seh a, a dinpui zo.
3. A âwm, theih ang tawkin an hreng rek a, a hrenna hrui an suih ngheh hmuah sâidawum (Squash um) pathum lai an la fawh lut thei.
4. An mut zangthal tir a, a âwmah cubic lung an dah a tuboh lianin an chhu keh.
5. A lu a leng tawh thir kual a luah an thun a, a intite a a keletah a la chhuak thei.

6. Rangva tuihawr nei (Aluminium ni lo) hi a pawt thler zung zung thei a. Thingzala perek (iron nail) an khen luh pawh a pawt chhuak zung zung mai.
7. Mizoram thing zinga thing pil sak leh bet ngheet ber Batling thing pil hi a liak khawk hlawk hlawk thei.
8. A ngalah thingfak a vaw bung hmawh hmawh thei a. Tum khat erawh chu thinga zawnga nel ber mai Lungli fak hi a vuak tliah tur zingah an lo dah ru a. Chu zet chu a bei rei khawp mai. Tlawm a ngai laklawh tawh si a, vawi tam tak a ngala a vuak hnuah a sawp chhum ta tho a ni. A ngal pawh a duk nasain chhel pawh a lo chhel ngei mai.
9. Zoram inbuan leh sukherh chak Chhundenga, Lianhluma leh Lalkulha ten an herhrawn a an hneh lo flat. An hlahthlem han ti dawn ila anmahni lah Zoram Champion lo ni tawh thalh, dawta han in ti thangtlawm duh chi tur an ni si lo.
10. Bawngpa herh thlu tura an tih erawh chu a herh thlu ta lem lova, an sawi duh hle. Heta Bawngpa an tawktarh hi Pu Vana, Mission Venglai bawng, chi thlah tura Sapram bawng an lakphuah lian tak mai a ni a. Thuama'n a herh duh tak lohna chhan a sawi dan chuan khatiang bawngpa chi tha tin silawng kha tha a ti lova. Chubakah khatiang bawngpa chak han herh thlu tur chuan thih tha a tan a ngai a, amah lah upa lamah pawh kawng herb nei leh chhangchhepa, fate enkawl tura dam

hrisel ngai zual tak mai a lo ni si a. A tih tir tute lam lah, 'I thih emaw ramtuileilo khawpa i lo awm phah emaw chuan i nupui fanaute kan chawm ang e,' ti a intiam an awm bawk si lova, a chaj buai duh ting ta lo a ni. Ramtuileilo a ka lo awm palh pawha ka nupui fanaute enkawl sak min tiamtu awm ngat se chu, ka tha tawp ka chhuah anga bawngpa a thi anga keipawh ka sil-awng leh bawk ang,' a ti a ni.

Thuamchaka bian Circus lam rawngkai a thiamthil dang pawh a entir tam hle a. Thil mak deuh mai pakhat chu khatih hun laia Zoram pa lian, Lalkulha ft. 6 zet a sang quintal khat deuh thaw a rit chu a kut khingkhatin a mawngtamah a chawi kang vu vu thei a. Tin, Lalkulha'n mak a tih ve leh em em thung chu Thuama a intirit em em thei tlat mai chu a ni.

Lalkulha chuan, 'Han chawi tirh chuan a rit vak lo-va, mahse 'Hawh u le' ti a a han chham zo a han inti rit chu rit tak mai a ni, engtinngge khatiang pa ruhkawh an tih ang chauh mai si kha a rih theih, mak ka ti a ni, a ti thlawt mai.

Zoram chak Lalkulha leh Thuama hi inbei se ti a rawt tute pawh an awm nual a. Lalkulha chuan puan nena inbuan chu ka duh a, kut lawnga inbeih erawh chu ka duh lo. A taksa bung dang chu ka hre lova, a kutah na na na hi chuan tha a awm a ni a ti hmiah mai.

Ka hriat laiin Thuama hian Lalkulha hnenah hian thu pawimawh deuh mai a sawi a. Thal deuh hu hian Lalkulha chu a han en a, 'Kulha tuna i sa thatna hi i inzir vanga tha a ni lova, i ei that vang zawk a tha chauh a ni. Tukkhuma thlan chhuak dir zawih zawih khawp a tang thei tur chuan nasa taka inzir a ngai a ni. Kei pawh ramhnuaiah te inzirin thingtuaite hi ka buan chuang chuang thin a, sawi loh sa loh te pawhin min sawi thin a ni. I inzir phawt chuan tuna i chak bak hian i chak thei ang. Amaherawh chu i chakna thahrui i hman hman i rilru ngaihtuahna hmang hnasa fo ang che,' a ti a ni.

V

DAMLAI CHEN NUAM BER—ZALANGA

Mizoram chhim lam, Lunglei District huam chhung Hnathial khawpui chhak a, Cherblun khua tlawh tawh te chuan, an khaw thlen hma Thingsai khaw lam dep a, Damlai Lungphun pakhat, thu dangdai tak mai inziahna lungphun chu in hmu hmaih hauhin ka ring-lova. Chu lungphun chu lungphun lian leh ropui tak han tih tur phei chu a ni lova, lungphun te tak te a ni,

Amaherawh chu, chu lungphun hmu tawh leh chu lungphuna thu inziak chhiar tawh te reng reng chu lungngai hmel pu an awm ngai lova, vui hmu pawh an pu ngai baw hek lo. An chhiar zawh chuan ha tha deuh te ha a lang vâ sar a, ha chhe deuh te ha pawh a lang bal sau zel mai a ni. Pastor-te meuh pawh chu lungphun hmaah chuan an inhmuamup lutuk bik ngai lo.

Chu lungphuna thu inziak chu nula leh tlangvalte mittui ko chhuak thei hial khawp a thuril leh lunglen thlak phei chu a ni lova, ram leh hnam hmangaihna thu emaw Kalvari tlang hmangaihna lam thu emaw pawh a ni baw lova. Mahse heng thu ropui ber berte khak buai thei thu chu a ni si lo a ni. Chu thu chuan mi tumah a pawng nek lova, a phûtin a fuih baw hek lova, kan Literature lama mi thiam sangte tan pawh Figure of Speech an tih zinga a eng bera han keuh thluk tur nge ni ang tih ngaihtuah tham fe tur niin a lang baw si a ni.

Chu lungphuna thu inziak chu thu tawite 'ZALANGA SANGHA MAN THEI NO. 1, DAMLAI CHEN NUAM BER' tih chauh a ni.

Tunlaia kan thangthar nula leh tlangval outlook zau tak tak te hian he lungphun a thu inziak hi han chhiar ta ang se, 'Sangha man thei No 1' tih an chhiar lai chuan World Olympic hla maw lar tak mai, TO BE A NUMBER ONE tih hla kha an hriat chhuah ngei a rinawm a. Mizo zinga Number One claim ve ngam pasaltha kan lo nei hian an thin chu ti rimin ka ring lo. *

'Damlai chen nuam ber' a han inti ngat mai cawh hi chuan an ngaihtuahna a hruai thui viau in ka ring a. Thenkhatte phei chuan itsikna thinlung pu-in an thin pawh an tiur hial mai thei a ni. England Lalpa, Henry VII meuh pawhin Dee luikam a miller pakhat 'I envy nobody, Nobody envy me' tih hla ring tak tak a sa thintu chu a hua a, a itsik bawh anih kha! A hnenah kalin, 'Mi tumah ka itsik lova, Mi tumahin min itsik bawh hek lo' i tih hi a dik lo hul hual a ni. I hlimna ang hi kei, England lalber pawh hian ka nei phak lova, ka ram leh a chhunga hausakna awm zawng zawngte pawhin an lei phak bawh hek lo. 'Ka itsik che a ni' a ti thlawt mai a nih kha!

He damlai lungphuntu Pu Zalanga hian Khuanu tuahrem sa damlai tawite hi a hmang thiam a, khawvel rualawhna tuilian chu lo so phul but but mahse a thil duhte a neih theih loh pawhin a thil neih te a duh thiam a. Chantawh khuarela a lung-

awina chuan nun himna khurah a hruai lut a, chu chuan khawvel hnehna nun danglam tak a neih tir a, a suangtuahna khawvel zau takah chuan Championte champion a lo ni thei ta a ni.

Mi brisel lo leh bawrhsawm te chuan damlai an chen nuam thei lova chuvang chuan he lungphun hian Pu Zalanga chu pa brisel, dam chhung khaw-sak ei leh bar ngaihtuah buaina ten a chim phak lova leng thin a ni tih a puang tel nghal bawh a ni.

Kum 1972-ah khan Cherhlun khua hi va tlawhin Pu Zalanga hi ka kawm ve a, kum 75 mi lai a ni tawh a, mahse a la chakin a aw pawh a la pawr tha hle a. Cherhlun Baptist Kohhran Biak In bulah In a nei a, amah hi Fanai hnam a niin kum 1917 a Mizo tlangval French ram kal zingah khan a tel ve nghe nghe a ni. 'Damlai chen nuam ber' i inti bawh a, French ram in kal laiin sap nula te hi i lo chen ve reng em ni? tiin ka han zawt fiamthu a. Vaibel peta lehlam hawi deuh ngat chung hian, 'E khai, sap nula mal var pui puite chu ka thangchhuah-na maw le?' tiin min chhang pawr hlar mai a.

Cherhlun a ka cham lai chuan tlai khat chu, 'Pu Zalanga Tiau kawngah a chau e,' an ti mai a. A lam turin a chhungte an kal nghal vat a. A chauh chhan, a chau lai hmutute ka han zawh chuan, 'A Nghabawng dawbah Nghavang a tla hnem deuh a, amah upa lam a ni tawh 'si a, a rawn chauhpui a lawm maw le! tiin min hrilh a. Ka rilru chuan, upa kum 70 ral kai i nih tawh hnuah pawh chauhpui khawp sangha i la man thei a, Sangha man thei No. 1 inti tur zawng i lo nih hi ka ti a.

Pu Zalanga hi lui kal hrât leh sangha man thei tak e ti lo chuan tuibleuh lam chu a ti thei thung der lo. A zir bian a zir chhin lo reng reng a ni an ti. Tuilian khauh tak tak pawh lungtym hi a pawm a pleuh lo bian a dai kai mai thin. Tuilian hi a mawngah chuan a nem dam duai mai a ni a ti. Tui chhunga thawk lak dân a thiam thung a chuwang chuan tuilian pawh a pawisa teh chiam bik ngai lo a ni.

Hman deuh lawk khan Cherhlun khaw VCP Pu Hrangdawla nen Aizawl-ah kan inhmua, Pu Zalanga chanchin hi ka han zawt a, a thih tawh thu min hrilh a. A thih chhante ka han zawh leh chuan Pu Hrangdawla chuan, 'Tar thi a ni ber mai e,' a thih dan pawh a mak khawp a sin tiin a thih dan hetiang hian a sawi ta a. 'Tar hnungzang kul, tiang hawla kal kun khau khau tawh kha, a thih dawn chuan a kumah a zangthal hian a mu tlawn ngil leh thei a. 'Khai le, ka kal a hun dawn ta, min han khuh tha rawh u le,' a han ti a. Kan han khuh fel zawh chuan, 'Ka fei leh ka chemte luzum kha ka taksa depah hian han dah rawh u' a han ti leh a. Engatannge i tih ti a kan han zawh chuan, 'Mitthi khua ka thlen veleh a ka naupan laia min tiduhdah thintu chhun nan ka hmang dawn a ni,' tiin a sawi a.

A fei leh a chemte chu a taksa hrulah chuan kan han dah ta a, a ban ngil taka thluanin a taksaah chuan a chep bet a. Chumi hnu chuan, 'A tawkt e.....nakinah ka mit leh hmuite siam that ngai lo

turin ka'n awm nghal ang e,' a ti a, maimitchbinga a hmui chip chuan a mu ta a. Reiloteah a thaw a tawpa thihsual pawh nei lovin a damlai nûn chu a lo tawp ta a ni,' tiin Pu Hrangdawla chuan min hrilh a. Hei bakah Pu Hrangdawla' chuan mitthu tur a lo dawm hlum ve fo tawh zingah Pu Zalanga thih dan anga thi hi a la bawisawm ngai loh thu leh mak a tih thu a sawi chhuak hial bawk a ni. Pu Zalanga nge nge, a vanglai leh a thih thlengin damlai zawng a lo chen hrehawm lo ber nge nge an ti theuh hlawm a ni.

VI

LALBER PU SAIA KHA

Naupang Zirlaibute pawh a 'Pu Saia sumdawng ang' ti hial a thu zirtir neite zinga an lo chuan tir ve tak tobul, Pu Saia thu leh hla kha i han ngaithla ve thung teh ang. Amaherawh chu, chanchin a ngah em avangin sawi vek sen a ni dawn lova, chuvangin a then a zar chauh ngaithla turah in dah hmasa ila a tha awm e.

Amah kha Mission Veng, Aizawla awm thin hi a ni a Zoram mipui mimir hriat tham khawpa pa lar leh dangdai tak mai a nih avang khan tun thlengin Politician leh Pastor-te pawhin an thu sawi tih chian nan a mizia leh a tawngkam kha an la lek lar thin a ni.

Amah tak kha chuan Saia inti satlah mai lovin LORD ROBERT PU SAIA a inti kher thin a. Sipai nunchan zira German ralte pawh lo zuk run ve tawh anih avangin sipai Uniform hi a ngaina ble a. Englai pawhin kekawr hring leh kawr hring hi hain Cross Belt a hreng a, lukhum hmathlawk General lukhum anga chei hi a khum thin a, a awmah Tangkapui (medal) chi hrang hrang hi a bel tlep tuar mai thin a ni.

Tun hmalam Indopui H lai vel, Mizoten chanchinba chhiar tur leh Radio ngaithlak tur kan la neih mumal ve loh lai kha chuan Pu Saia thu leh hla hi a dik emaw diklo emaw, boruak siamtu a ni thin a. A tawng peih bakah tawng bungeua a ngah a, a aw

rawl a zawi tehchiam lo bawk a, a thlen chin leh a lènna In a hriat theih hle thin. Tùl a tih hunah chuan Khasi tawng leh Vaitawng mak tak tak te pawh a phawrh chhuak thin.

A naupan lai pawhin Pu Saia kha naupang huaisen tak niin an sawi bawk a. Vawikhat pawh a bawngpa Sakeiin a seh a, 'Saia i bawngpa Sakeiin a seh' tia an han hrilh nak chuan, 'E-e-e a ti a, Sakeiin a bawngpa a sehna lamah chuan a tlan vang vang a, Sakeiin a bawngpa a lo pet dur dur lai chu 'khaw' tih leh a bawngpa bawpa pawh a han rual nghal chat mai a. Sakei chuan zah a lo ngai a, a kalsawn a, Saia chuan a chhuhsak der mai a ni an ti.

Indopui I a French ram a Mizo tlangval sangkhat rual an thawn thlak dawn lai pawhin A.R. Lammual ah kal tur te an thlanna ah a intlar ve a. Kal tur thlangtute chuan, 'Nang chu i upat tawh bakah i ha-te pawh a bal tawha, lo va kal kiang rawh,' an lo tih ngawt mai a. Pu Saia chuan thinrim tak mai hian, 'German ral chu a seh a seh tur em ni an nih? Laipui mu atan tal ka kal ve ang. German pa pakhat ka denhlum chuan a tawh,' a ti ta rep mai a, A huai em mai, i kal tir ve ang u an ti a, an la ve ta ngawt mai a ni.

German ral rûn tur chuan French ram chu an zuk kal ta a. Vawikhat chu Mizo tlangvalho an dah khawmpa hmupah hian lehkhah ziaak lianpui pui hi hmun hnihah an lo tar kulh mai a. Mizo tlangvalte chuan an han chhjar a, pakhat chu 'The reng man in that sah' tjin sapawng hian an han chhjar a.

Pakhat pawh chu 'Tui rencher' ti hian an chhiar theuh bawk a. A awmzia hre lovin an bangbo map mai a ni. Chutih lai tak chuan Pu Saia chu a lo thleng ve ta a, 'Khang lehkha tarte kha chu, 'Thereng manin that suh' tih leh 'Tui ren tur' tih a nih kha a rawn tihsak ta mai a. A lo ni reng tak mai a! an ti nak nak e, an tia lawm!

French rama Mizo tlangval zuk kalte hian ral ramah kum hnih hmel an zuk hmu ve hman a. Hlawhte an neih avangin an lo hawng lam chuan pawisa pawh an rawn kawh hawng ve hle a. Chuta an pawisa hawnte chu Pu Saia chuan sumdawn nana hman tha in a hria a. Hringchar (Silchar) an lo thlen in Sahdah kau leh sabawn te, chithlummum leh kawrte sum peipun nan a lei ta a. Aizawl a thlen hnua chuan dawr a han kai ve ta ngei mai a. A dawr han kai tir chu a dawr a lun hle a, a thil zawrh hmu duhin, apuianawi, atarazur thlengin, an bawr luai luai mai a. Amah lah mi rilru lian leh pa thilphal tak mai a lo ni bawk si nen! Amah ngamtlaktu hnaivai deuh apiang mai chuan, 'Ka pu i sahdah hi a tui em, ka lo hmuam chhin, i chithlum hi a thlum em, ka lo ei chhin an ti awl lo mai a. A ni lah chuan, indona chanchin a sawi kar lakah 'Hmuam rawh u, ei chhin rawh u' a tih t̃uah hem thei reng mai a. Kawr leh thawmhnaw dang a zawrh te pawh chu, a chung a tha leh a ti ti ngaithla peih apiang mai chu, 'Lo ha ve rawh u' t̃in a sem deuh reng mai bawk a.

A puan leh a kawr tlem a zawn, naupang a han suk tir lah chuan an sabbawn hman bang la lian tham tak te chu, Pu Saia'n, in sabbawn hman bang

eng atan nge ka tih ang? Nei rawh u,' a ti zel mai hawk a. A sumdawng chu reiloteah a dawng hlea ta thak mai a, 'Pu Saia sumdawng ang' tih tawngkam chherchhuah nan hian an rawn hmang ta a ni.

Hetia a sumdawna a lo tawp tak hnu hian han thar thawh leh lam chu a ngaihtuah zui lo hle a. A sum leh pai leh a dawr bungraw riralna chu Vaihmic seh tlukah pawh a ngai lova, a hrik an ti thak tham lo. A hmelma pa Hitlera zet'erawh chu a engto nasa hle thung a. Hitlera pawh ti tha duh lovin 'Larmawni' a ti mai thin a ni.

Hitlera hua-a a thinrim han inhrosa tak tak chu, 'Thawk lawka Larmawni leh a hote hi chu man khawma an ngal zum saka pal bana sawh phun nghauh nghauh ah a nia ka duh,' ti tein a âng na hle thin a. Hitlera leh a hoten Vanram an kal loh tur zia thu pawh hetiang hian a sawi thin. 'Vanram a lut turin an han kal ve rawk ang a mahse Gabriela hovin an lo tlawh thla ang a, rip mawng nei lovah (leilawt) an tla zui leh ang a, hnuai lam atangin hmarcha pip in an lo ur leh si dawn a ni,' tin sermon ropui tak a thlak thin.

Pu Saia hi pa fiamthu duh tak mai a ni a, mahse fiamthu a sawi lain a mitmeng leh a hmel put dan a tidanglam ye ngai lova, a buh hmin tha sawi hmiah hmiah tho mai a ni. Vawikhat pawh Aizawl bul Serlui atanga Vailui dung a rawn zawh chhoh thu hi a sawi a: Vailui lengkir sâng a hel mek lai chuan a hmaah Keipui lian deuh mai hi a kal bu ve nghut nghut mai a, lehpeib a ban tum lah chuan kham

kar kawng chu a zimin mi pakhat kal theihua chauh hi a ni si a. Nakinah chuan, a tia lawm, Keipui mawng a h chuan ka han beng thuk thuk a, a lo leh hawi a, sah dah ka han theh a, a nui vur vur a, chutih lai chuan a sirah ka inzep chhova ka lehpel thei ta a ni,' tiin a sawi riap mai a ni.

Vawikhat dang leh pawh Hitlera hote nena an inbeih dan a han sermon leh hlak mai a. Tan pawh a lo la nasa ve hle a ni. 'Hitlera hote chuan minrawn kahrawn ta chiam mai a, ngunhnam hmangin ka lo inveng a, silaimu lo' sùr phei chu ka lo vai thla zung zung mai a. Nakinah chuan ka ngunhnam chu a tliak ta hmawh mai a, kut lawnga inven a ngai ta a, an silaimu chu ka lo beng thla leh zung zung mai a. A tawpah chuan ka thin a rim ve ta a, an silaimu minrawn kahna chu ka hum khawm a, an kulhvawm nan ka han hmang let ve ta tak tak mai a. An kulh chu ava deng puak ta ulh ulh mai a, min tihhlum te chu khawilam, an kulh chawpin an puak darh ta vek a ni,' a ti riap mai bawh.

A upat fe hnuah pawh naupangho hian a ti ti ngai-thla chak hian kan bawh laih laih reng mai thin a. Ramhuaiho nena an inkawm thu pawh min hrih tui hle thin a ni. Nizan chu ramhuai hovin Vailui ralah min zawn phei a, hi a ti deuh reng mai a. Ramhuai lalpa chu Belzibupa niin a khawnbawlte chu Laphukuanga leh Raniruma te niin a sawi a. Ramhuaiho tawngtai ve dan a sawi pawh a mak khawp mai. 'Ka kut hi kut zeng maw? Kut hnaphir khawng kutpui hnun' te an ti thin niin a sawi. Heng ramhuai hovin Vanram an kai loh tur thu pawh hi a sawi nasa hle a, 'Anni Vanram an kal chuan

khawvel hi mak tiin a tlanchhia ang. Ar ha a tim ang a buh a chuk lovang. Kel mak ti lutuk pawhin tui a in phah hial thung ang,' ti tein a sawi thin a ni.

Tirhkoh Paula'n, 'Kan chenna lei ni mahsela kan khawsakna van a ni' a tih ang deuh hian Pu Saia pawh kha a chenna Mizoram ni mahse a rilru chhungril khawsakna chu Sapram leh Japan ram te a ni daih mai a England Lal, King George VI fanu Princes Elizabeth leh Japan Lal Tojo-a fanu te chuan a thinlungah hmun an chang sang hle thin. A lung pawh an tilêng viau thin a ni!

A titi leh a thu vuakthlak khawvel thil tak tak ni thin mahse tawngtai lam pawh a bei ngawrh thei hle thin a. Zan dar 8 vela a tawngtai tan hi a han Amen meuh chuan zing dar 3 hi a lo ni daih tawh thin. Tawngtai rei lamah chuan khawvel record a break ve phak a ni!

Mahni a khawsa a nih thin avangin a tawngtai dawn hian mei a han chhem kai hmasa a. Thingpui a chhuang a, chumi zawhah tawngtai a tan a, a thingpui so-ah muangchang in a han siama, a in zawhah a tawngtai a chhunzawm leh a. A tawngtai kar lak a zunram a thiar thin bakah a chang phei chuan a lû te a han su fai leh rih bawh thin a. A tawngtaiin a tih tur a thulh tir ve ngai lo. A tih zawhah a chhunzawm leh mai thin a ni A tawngtai dan hi 'Pu Saia tawngtai ang' tih thufing siamna tham zet a ni.

A ṭawngṭainaah chuan a hmasaberin, khawvel ram hming a hriat zawnz zawnz a han lam khawm a, Pathian malsawmna a dil sak a. A zawhah khawvel mi ropuite hming a hriat a han lam khawm leh a, malsawmna a dil sak leh hnuah Mizoram chung hrut tawhin khaw hrang hrang hming leh a chhunga chengte hming a hriat ang ang a han lam khawm leh a. Chumi zawh chuan a ṭhenawm khawvengte hming a han chham kai ta a. Welsh Mission hotute leh an rawngbawlpui amah enkawltute erawh chu London aṭanga a pawisa lokal pe chhuak ṭha duh lovah a ngai deuh tlat mai ṭhin a. Chuvang chuan a tawp berah an hming lamin, 'Pu Samuela te, Pu John-a te, Pu Liangkhaia te, Pu Pasena te, Pu Zalawra te leh Pu Muka te erawh hi chu(a han ngawi deuh vang vang a).... Mal sawm bawk ang che,' tiin a chham ṭhin a ni. A ṭawngṭainaah sawi chhiat tumah a nei ngai lo.

Tumkhat chu Missionary Sap, Pu Samuela lêng chhuak tur zui a tum lui deuh tlat mai a. Pu Samuela chuan Sikulpuikawn aṭang hian, 'Pu Sai, nang chu lo kal ve lo mai rawh' tiin na lo te hian a âwmah a han nem a. Pu Saia lungawi lo chu a petek ta.... a petek thla zela Synod Bookroom bula Pu Samuela te chenna Bungalow lamah a petek chho leh a, Bungalow chhunga a petek lut chuan no leh thleng keh thei an dahna Almirah chu a nék thlu ri ta rum rum mai a ni.

Pu Samuela lêng hawngin an no leh thleng keh an lo dah khawm a han hnuh chuan Pu Saia chu a han koh tir a, engvanga hetiang ti nge a nih a han

zawt a. Pu Saia chuan, 'Min nam a ka petekin ka su thlu a nih kha,' a ti ta mai a. Sâppui lungfing rilru zau ta na na na chuan, 'Ka thiam loh a ni e,' a ti ta then mai a ni. Petek thuiah pawh Pu Saia hi a duai lo World Record a break pha tho a ni.

Vawikhat pawh Aizawl Tlangnuam Veng hian karin Sakei an tihlum a. Pu Saia'n a lo briat chuan a thin a rim hle a, 'Engatinge London aṭanga ka Sakei chah chhuah an lo thah ngawt? a ti a ti mai a. Bawng leh Vawkte a seh thin alawm ti a an han hrilhfiab chuan Pu Saia chuan, 'Bawng leh Vawkte chu a chaw ve alawm! A seha a ei lohin enge a ci ang, in phawm peih em ni? a ti daih mai!

Kum 1953 a Prime Minister Pu Nehrua'n Aizawl a rawn tlawh tum kḥan Pu Saia hian 'Lal leh Lal chu kan inhmur a ni' a ti mai a. Pu Nehru-a hmuah-na Zarkawt lamah a thawk pheih ve ngeuh ngeuh mai a. Ni dang aiin Tangkapui pawh a bel tlep tam a, ngunhnam pawh a pai nghe nghe a ni. Zarkawt a va thleng a, 'Khawnge Lal leh Lal chu kan han inhmur ang e' a han ti chu Police hovin a kal an lo phal ta awzawng lo mai! Pu Saia thinrim chuan a tiang hawl lai chuan a leh vuak ta zawt zawt mai! A ngunhnam a phawi hmain Police pakhat fang deuh mai hi a rawn inrawlh ta blaah a, chu chuan buaina chhumpui chu a vai kiang thei ta a ni.

Chu Police chuan Pu Saia chu chibai a han bukhmasa a, chutah zaidam tak mai hian, 'Ka pu, engatinge i Palace chhuahsan a Vai lal hmu tura i lo kal? Amah hian i Palace-ab a rawn hmu zawk tur

che alawm. I ropuina titlawm suh,' a han ti a. Pu Saia chuan, E le,' a ti a, a hawng ta mai a ni. Kan la naupan deuh avangin kha Police kha tunge a nih ka hre zui lova fing fel hlein ka hria.

Pu Saia tluka Mizoram hi ta neiha neitu kan la nei zen zen hial awm lo ve. Sorkar leh Kohhran-ah te nihna engmah a nei lo chung khan thil diklo a sawisel ngamin a do ngam bawh a ni. Tichereu theitu lakah ramngaw a humhalh ngam a, Forester hote pawh thawk tha lova a hriat chu a hau hrep mai a, midum kawng laite (PWD Labourer) pawh an thawk tha lovang tih hlauin a veng nileng zak peih thin a ni. A lo piang hma deuh kha a pawh hle! Lo piang tlai deuh a sorkar hnate han thawk ve chu ni se eng 'Award' emaw chu a dawng ngei ang a, politics pawh khel ve se Patriotic politician an tih ang hi a nih ngei a rinawm.

Pu Saia hian chanchin, mi tihlim thei tak tak a ngah mai a, han sawi vek sen chi pawh a ni lo. Saibu-tua an ti ngawt thin nain a butu lo phian a ni. Missionary leh Kohhran enkawlina hnuaiah kum 96 a nih thlengin mahni a thing leh tui inlak chawpin a parawl thei a. A hriselna pawh a vawng thain dam pawh a dam rei a, keini a ngiang pawhin a hmel kan hmu ve phakin a thukhawchang pawh kan dawng ve hman a ni. Pu Saia, Sumdawna, tawngtai rei leh petek thui a World Record break-tu hming hi dai ngai suh se.

VII

CHAWNGA-CHAMPHAI PA TURU

Zing ni chhuah ruala Champhai aṭanga chhuakin tlai ni tlak ruala Aizawl Bawrhsap Pisa thlen hman inring Mizo zingah mi pakhat a awm ṭeng mai. He thu hian inhnialna pawh a chawk chhuak ṭhinin a thlen hman ring leh ringlo mi engemaw zat an awm ṭhin a ni.

He chona khirkkhan leh turu zet mai hi Champhai khawpui motorin a la chhun pawh hma a vawrh chhuah kha a ni a. Chung lai chuan Champhai aṭanga Aizawl hlat lam chu Mel 85 lai a ni a, mi naran chu a karah zanli te an riak ṭhin a ni.

He chona ropui, pa naran ka aṭanga chhuak ngai lo tur,rawn chhak chhuaktu hi Champhai tlangval turu tak mai, CHAWNGHMINGTHANGA an tih chu a ni hep mai a. Amah hi mi piang danglam tak mai a ni a. Champhai paho phei chuan, 'Chawnga hian hrehawm hi a tuar ngai lova, hrehawm hian a tuar zawk ṭhin a ni,' an ti hial ṭhin a ni.

A han tlangval chhuak chho . thawm pawh na hle in an sawi a, amah ngei pawhin a han tlangval chhuak chho chu a tha a zat zek zek ṭhin thu leh amah bawhbet zo an awm a rin loh hial thute pawh a sawi ṭhin a ni.

Khawvela a thil awh leh duh ber mai chu SILAI Tha hi a ni a, kan sawi tak a chung a chona thu pawh khi silai a awh em avanga sawi chhuak a ni.

He thu hian silai a awhzia a tarlan rualin a iohuam thukzia leh a chhelna pawh a tarlang tel nghal a, Upate'n 'duhzawng ban nan zawng ban a sei ngaie' an lo tih thin te pawh min ti hrechhuak rom rum theuh awm e. A sawi dan dik tak chu, 'Ka silai awh ber mai chu Aizawla Bawrsap pisaah khuan tung se, Champhai atang hian zing ni chhuah rualin chhuak la ni tlak hma a i zuk vawn hman chuau i nei dawn nia min ti ta se, ka vuan hman ngei ngei ang,' a ti a ni. Mi tam zawk chuan thil tih theih turah an ngai lova amah hre chiangtute erawh chuan mi piang danglam tak mai a nih avangin a lak hman mai an ring ru tlat mai baw si a ni.

Nikhat chu, antia lawm, a tlangval chhuah tirhin Chawnga hian thang kam a tum a. Zing atang hian a thangte zawng khawmin an chhuar leh thehhlam vel te a hai a hai mai a. A chhungte chuan an lelet lamah hna thawk turin an chhuahsan ta a. An chhuah dawn chuan a nu chuan, 'Chawnga, kan feh hlanin Khawzawlah buh i lo zuk phur dawn nia,' tin a hrilh a. A chhungte feh chhuak ta chu a nu haw hmasa-ah rawn tangin zanriah chhum dawn-ah in a thleng a. Chawnga chuan a thang vel chu a lola zawng ruk ruk mai a. A nu chuan thinrim ru deuh tak chung chuan, 'Engatinge Chawnga, buh i lo zuk phurh loh a han ti a. Chawnga chuan, 'Ka phur daih tawh a lawm! Ka phur pawh saw, ka la hun reng saw,' a ti ta mai a. Champhai atanga Khawzawl mel 17 dawn laia hla chu hriat loh karin a lo lehlang hman der mai a ni.

Sawi tawh angin Chawnga ban tlangval chhuak chho tha hi a zat hian a za zek zek mai thin a. Mi hrang leh mi chak pian chhuahna thin Champhai khawpui-

ah meuh pawh inbuan leh inchai a hneh an awm ngai lova, lawi leh bawng kawlh te pawh hi Chawnga hmaah chuan an nem duai zel mai a ni an ti.

An sawi thin dan chuan, vawikhat chu an lui kal-naah Bomb vawmpuah (Hand Grenade) hi puak darh lova a kilh beh zawh a inring tlat mai a. Thiante briat loh hlanin a lo chhin a, a kutbawr khinghnihin a bulh phah ta a ni. Chunglai chuan Indopui II laia Sap sipai-ho bomb kalsan chhar tur a awm thin a ni awm e.

A kut khinghniha a bulh tak hnu pawh hian ram-tuileilo anga awm chu a duh bik der lova, ram-vah hrat berah a la tang tho va, sa kap thei leh sangha man thei bera sawi a la ni tho mai bawh. Lo lam pawh a chhungte a la enkawlpui zui thei a. Bawng leh Lawi hmang te a lei let thin an nih avangin ran han thununna kawngah pawh a bak an la awm chuang lo.

Vawikhat pawh Pu Zathanga, Aizawl Tuikhuahtlanga awm tate tlangval lai hian Champhai tlangval panga in Pu Chawnga ho hian khawzim a mi Sial an kai a. An se kaih chu chul tlan Se pachal mam kung mai hi a ni a. An han kaih dawn chuan a han tal ta tak tak mai a, kar loah a hnara an kaihna hngang hruil leh a ki leh a nghawnga an hlinna hruipuite chu a tal chat ta vek mai a. Chuta an sechal chhuak hlin leh tum a Pu Chawnga'n a han thlur tak tak chakzia chu tun thlengin an la sawi a. Hlin pawh a hling leh ta ngei a, a kut bul tawh chung chuan a chawh hawtu-ah a la tang thei a ni.

A kut dinglyam bul tawh hmawrah hian ruh filawr vunin a tuam khuh tawh hi a awm a, chu chu silai cheng tihper nan a hmang thin a. Saza leh Savawm pheih chu Champhai leh a chhehvel-ah kap tam ber a la ni zui hialin an sawi.

Sangha vuak nikhua pawhin tui lut thei ber a la ni a. Li mawnga sangha awm kuta a lak theih tawh loh avangin Tawnzau ban nei hi an hak tir a, a kawngah hruiin an hren chip sak a, chutieng chuan li chhungah lutin a mawng a sangha mû te chu a ha a zuk seh khaiin a tawnzau chhungah chuan a hui lut a, chuta a tui lut lo chhuak hmuhawm zia thu hahipin an sawi thin. A tawnzau hak chhung rawn hnawh khatin pakhat hi a rawn seh chhuak vu zel mai a ni an ti. Thlasik vawh lai ber pawhin a taksaah lumna a tam bik avangin tui chhungah a awm rei thei bik a. A lo chhuak chu a khu hlut hlut mai bik thin a ni an ti bawk.

A kut bulh tawh hnu pawh hian Champhai inbuan chak zawna a chhuah ve pawh a la tum fo thin a. Mahse, a buantu tur tena khawih sil an hlah thin avangin tel ve an remtih sak ngai lova. Champhai Gandhi Memorial High School an duh tirh vel laia 'Infiampui' an buatsaihah crawh chuan 'Indiansiak' ah an telh ve a, Champhai tlangval zingah umpha an la awm lova, pakhatna a la ni thei a ni.

Gandhi Memorial High School, Champhai a ka lah ve laiin u R. Zoljana (L) Ex-MLA nen khan Pu Chawnga hi kan kawm thin a. A kut bulh tak

avanga pawî a tih thu a sawi ngai lo. Ka tlangval laia ka tha zat thin em em dan khaka kutte hi lo chhe lo phei se chu pawî ka khawih hialin ka ringti in a sawi thin. Miten mak an tih tawp theih loh chu a kut bulh tawh hnu a engkim mai a la ti ve thei chu a ni.

Sap chanchinbute kan chhiar chuan mi piangsual leh ramtuilei tawh lo te hmantlakna leh an thil tih theih te chhuang taka an tarlan kan hmu thin a. Sorkar pawhin hetiang mite hi a lainatin a theih ang angin a tanpui thin a. Chutih laja keini pawhin chhiatna tawh tawh, mahse mi vantlang chung lama la invawrh chhuak thei Pu Chawnga kan lo nei hi yanduai a chung a vanneihna ropui tak niin a lang a. Pu Chawnga atang bian Mizo rilru ropui ziate, tum ruhna leh chhelna kan lo neih san ziate a lang thei a, Mizo hnam a chawimawi hle a ni. Tun thlengin Pu Chawnga hi a la dam a, kum 75 vel mi niin Chhaktiang khawpui, Champhai-ah a awm a ni.

VIII

HLIMNA KUNGPUI-LALROPUA

Kum tam tak liam tawh leh tun thleng pawh a mi la tih ngai loh deuh mai a Aizawl khawpui chhunga Kulikawn Veng hi lut tawh mi pakhat hi a awm a. Chu mi chu fiamthu thiam hmingthang PU LALRO-PUA an tih thin chu a ni. Amah hi tunah chuan he khawvelah hian a awm ve tawh lova, a thenual hluite chuan an ngaina in a fiamthu leh a chanchin an la sawi bang thei lo. A vanglai chuan 'Bob Hope of Mizoram' lo ti ve hial te pawh an awm a ni.

Kulikawn Veng a luh dan kan ngaihthlak tur hi chuti taka danglam lutuk pheih chu a ni lova, Sabengtung chunga chuangin a lut a, amah pa fiamthu thiam a lo ni bawk nen, mipui lawm a hlawh hranpa ve hrim hrim a ni.

Ropui taka Kulikawn a luh dan tur a ruka thiam tak maia lo ruahmantute chu Pu Thanzuala (RIP) Ist A.R. Office a Bora Babu leh Tv. Lalthlamuana (RIP) Kulikawn tlangval hmeltha tak mai te an ni a. Pu Thanzuala hian a thawha Commandant hnenah thiam tak leh puithu takin Sabengtung leh Sakawrpui pakhat a dil chhuak a. Chutih lai chuan Tv. Lalthlamuana leh a puibawmtute chuan Kulikawn tawntirh ah Welcome Gate te lo siamin ropui taka Pu Lalropuia Kulikawn a lo sawngbawl luh theih dan tur hi an lo ruahman a ni. Chutih lai chuan Kulikawn hi Veng lungrual leh hlim thei tak mai an ni a, an karah huatthu hi a awm thei ngai mang lo.

Hetih lai hian Pu Lalropuia chu Bawrhsap Office a thawk, ziaktu pawimawh tak mai hi a ni a. Tichuan, Office a a hna thawk lai chu Pu Thanzuala te chuan thil pawimawh tak atan Chaprahsi an koh chhuah tir a. Eng thil tak ni ang maw ti a Pu Lalropuia chhuak chu Pu Wiscott-a pisa (tuna Directorate of Food & Civil Supplies building) hma ah, 'Hei le, i chuanna tur Sabengtung..... tih leh hlankai an rual nghal a. Kulikawn panin an escort pheĩ ta nghal char char mai a ni. A hnu a Pu Lalropuia sawi danin, hetih lai hian tihdanglam in a la awm si lova, 'Ka zak chem chem mai a ni' a ti. Mahse chhuk mai theiin an siam tawh bawk si lo!

Kulikawn kawtchhuah an va thleng ta chiah mai chu paho leh tlangval tihdanglamna lo chang tawh te leh Kulikawn mimir reng reng mai chuan hlim hmel hi an lo pu vek mai a, an kâ pawh zen ila min seh lovange tih tur hlir mai hi an ni a. A thente pheĩ chu, tumkau vai hian 'Hosana Lalropuia lo kal chu a eng a thawl e' ti te in an lo âu va, a thenin a chuanna Sabengtung kalna turah chuan puante an lo phah! Sipai Sakawrpui lah chuan khawng tak mai a incheiin thuawi fahran mai hian Sabengtung chu a kai bu kal nghauh nghauh mai a. Tichuan, Pu Lalropuia tan a hmun an lo 'buatsaih Pi Nodami Inah chuan ropui takin an hruai lut ta a ni. Tun thleng pawh hian Pu Lalropuia'n Kulikawn a luh dan ang a lut ve hi an la awm lo a ni.

Vawikhat pawh Pu Lalropuia ho hian Sangha vaw turin Tlawng luah an thawk thla hlawn a, tuisik tihdanglam pawh an intodelh hle a ni awm e. He-

tiang hian Pu Lalropuia khan an sangha vuak report chu a pe thin a ni :- 'Rusum kan thlak tan tih ah a in lam pawh kan tan nghal a. Kan sangha vuak an rui tan ta tih ah keini pawh kan rui tan ve a. Tuih sangha rui an leu ta zuai zuai mai tih ah chuan keini pawh vaukamah kan leu tawn ve zuai zuai tawh mai bawh a. Sangha an rui tak tak ta, li mawngah an thal ta phung mai tih ah zet chuan keini pawh vaukam nisa hnuaiah kan let thal ve phung tawh mai a, inman tur reng reng kan awm lo kan in 'DRAW' tawh chiah a ni,' tiin a sawi a. Ngathlatute a ti nuñ nasa thei hle !

Heta an sangha vua hi zan an riak nghal a, zan-laiiah chuan Tlawng ruam khawh rum rum khawp hian Tuitu (sava) a rawn hram ta roh a. Tuitu hram an la hre ngai si lo, an hlau mangang chu an khur ru der der mai a. Tuitu hram tur chu a han phun leh nuah nuah a, Tu.....tu.....tutenge in nih rawn ti hian an hre ta tlat mai a. 'Chumi khami te chu kan ni e' tiin an chhang tial ta riai riai mai a. A han hram leh chu ngun deuh mai hian Pu Lalropuia chuan a lo ngaithla ta a. A thin te chuan zawite hian, 'Enge a rawn sawi leh?' ti hian an han zawt ru se se a. Pu Lalropuia chuan, 'Lalropuia kha a laiiah mut tir ula, in sangha lian lian kha chantir rawh u a ti a nih chu' tiin a han hrilh a. Chutia a tih miao si chuan a laiiah i mu mai a ni ang chu an ti a, a laiiah Pu Lalropuia chu an mut tir ta kuk mai a. A zan a zan chuan an sangha man chhun zinga a lian lian chu Pu Lalropuia tan an han theh khawm vel thin a nih chu ! He an Tuitu hram hriat thu hi tun thlenga sawi a la ni.

Tum khat pawh Aizawl khawpui chhunga Veng pakhat Biak Inah a mikhualte a inkhawmpui ve a. Chuta an inkhawm chu Pu Lalropuia chuan a tin lawm, 'An inkhawm Chairman chu Sipai bang zah-awm tak sorkar boot la bun tiap mai hi a ni a. Inkhawm tan dawn chuan, 'Khai le, kan 'sabha' kan lo 'shuru' dawn tawh ang a. Kawngkhar bula tlangval thu khan dar hnihna han 'mar' rawh a han ti a. A han mar rik bang bang zawh chuan thu puan tur tul te a han puang hmasa leh a 'Thla thar thawhlawm kha 'paila' tarikah rawn 'buzai' vek tur a ni ang. Tin, naktukah Biak In 'kamdan' kan nei ang a, 'hatiar' mahni nei ang rawn thawh chhuahpui theuh tur a ni. Kan hna a 'sakat' deuh dawn avangin tlawmngaih chhuaha 'hazir' vek tur a ni, tumah 'gel' loh tur. Tlaiah 'Bara Khana' kan nei nghal ang, tiin a han puang a. Ka mikhual inkhawmpuite chuan, 'Mizo tawng vekin thu a puang na a, enge maw a sawi le?' an ti he haw e a tia lawm !

Vawi khat dang leh pawh lo nei h dan tha deuh mai ka hria e a ti mai a. Mite chuan chu a lo nei h dan tha briat chu briat ve chakin an zawt ta a. Pu-Lalropuia chuan, 'Ka lo nei h dan tha briat chu vah hah leh hal pawh ngai lo, thlawh hah pawh ngai tur si lo hi a ni,' tiin a briat a. Dilchhut taka an han zawh leh hnu chuan Pu Lalropuia pek chuan, 'Tlawng lut a kai thin te chuan Lalluala kai thlang lama lungpher zau pui mai, Vaipuanpho an tih khu in hria ang a, a chungah khuan lungsum a awm kaw chuk mai a. Tah chuan leitha chhung khat thliab thliab ila, bub leh thlai chin nan hmang ta mai ila,

vah hah a ngaih loh bakah lung chung a hlo a to theih dawn loh avangin thlawh hah pawh a ngai dawn lova, tha deuh mai tur a ni,' tiin a han hrilh Chiang ta a. A that nasat chu tiin an nui dur dur mai a. Mahse nu pakhat fing deuh mai hian, 'Chutia lo nei ve ta lem chuan nisa leh ruahsur laka tawm hulna tur thlamte pawh kan mamawh ang a, khu-tiang lungpui chungah te chuan thlam ban phunna tur pawh kan cho kaw thei dawn em ni? tiin a lo zawt khauh mai a. Pu Lalropuia chuan, 'Bible i chhiar thin lawm ni? Lungpui chung a in sa tura tih kan nih kha ! Tichuan, ring la i nung ang,' tiin a chhang daih !

Reiek tlang pawh khu Pu Lalropuia kha chuan khawchin hriat nan a hmang thei tlat thin a ni. Reiek tlang chhumin a khuh chuan ruah a sur dawn a ti mai thin. Tin, M.G. Road kopang (Tuna Dr. C. Silvera in hmun ni ta) ah hian tun hma chuan Tuitai hi a put chhuak thin a. Chu chu Pu Lalropuia'n Chite lui a len den a hun leh hun loh en nan a hmang thin a ni. Tuitai put a la nut viau chuan Chite lui a la lian, len den a la hun lo a ti a, mim tui pawla a pawl phât veleh, tui a kâm ta Chite lui ah len a den theih ta' a ti mai thin. Dik thawkhat hle in an hre thin.

Pu Lalropuia kha mi mak dang lam tak a nihna bik chu mi a hypnotise thei emaw tih mai tur hian a thil tih miten an ngaihvenin a thusawi an beng a rawngah an khung bik thin a. Pui pun khawmnaah a han kal ve a, 'Heta tang hian khalai kha a lang thei' a han tib mai pawh nuih hluah hluahna tham a tling zel mai a ni.

Hranghlui fiamthu thiamte leh thangthar fiamthu thiam te hian danglamna lian tak an nei a. Thangthar fiamthu thiamte hi chuan mipui pungkawm hmaah a sawia sawiin mipui an chawk hlim a, hranghlui fiamthu thiamte kha chuan khawimaw lai-ah a tihin an ti mai thin a. An fiamthu pawh a sâng hle a, tunlaia han thar thawh ve chi pawh an ni mang lo.

Pu Lalropuia khan mi chawk hlim thei thiltih tam tak a nei a. Krismas present atan a Pi Lalteii tala (lock) a beh tir thu te, Census chi dang tak mai a beih dan te, Pu J.F. Manlian'n MLA Bye Election a chuh ve tum a, a Campaign pui dan te leh Mizo Union-in Lal an ban dawn vela a fiamthu thawh te chu tun thlenga mite tihlimtu a la ni. Kha leh chen Zofate lo chawk hlim thintu Pu Lalropuia khan hriatreng phu hle in a lang a. Chu chu a fiamthu leh a chanchin tlem ka han tarlan ve na chhan pawh hi a ni.

Amah kha Aizawl chhimlam kawtchhuah, Melthum khaw chhuak, mifing inthup, pa ngilnei leh zaidam tak a ni a, Lehkha thiam hmasa a niin Indopui II lai pawh khan Sipai-ah a tang ve a, JCO Rank a dah a ni nghe nghe a. A hnuah, sawi tawh angin, Bawrhsap Office-ah Babu hna a thawk a, mi huat blawh ngui lo pa rual kawm thiam, mi lian leh mi hnuaingte an zawl tawk a kawm thiam vek mai mi a ni.

MIZORAM STATE LIBRARY

Acc. No. _____

Acc. by _____

Class by nom _____

Catalogue _____

Subheading by : _____

Transcribed by : _____

Location No : _____

ENGTE NGE AN SAWI?

Ka nu, Sakei sch aiin ka tet laia min uire san kha
na ka ti zawk.

- Taitesena

Mibring diriamtu ramsa, phuba la lova kan han liam
tir mai tur chu.....Ka vanglai ka va han ngai em !

- Thangdailova

Sai sawm chauh kap te chu sai kapa chhiar tham
an ni dawn em ni ?

- Dumbawma

Ka chanchin sawi loh sa loh hian an sawi thin.

- Thuamehaka

German ral chu a seh a seh tur em ni ? Laipui mu
ah tal min hmang rawh u.

- Pu Saia

Keimah Sangha man thei No. 1 Damlai chen nuam
ber.

- Zalanga

Champhai atanga ni chhuah ruala ke a kalin ni tlak
hmain Aizawl ka thleng hman ang.

- Chawnga, Champhai